

การทบทวนวรรณกรรม

จากวิกฤตเชิงซ้อนของระบบอาหาร สู่การพัฒนาทักษะภายใน เพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่าน

ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย

ไพลิน กล้าจริง

พิชชาพร มงคลวงศ์โรจน์

โสภิตา ทองโสภิต

การทบทวนวรรณกรรมนี้ภายใต้โครงการ “โครงการขยายผลจิตวิญญาณอาหาร: กระบวนการ
‘จักรวาลในสามข้าว’ และเชื่อมโยงเครือข่ายระดับ สากล”

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

พ.ศ. 2568

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทนำ	1
ระบบอาหารกับวิกฤติเชิงซ้อน	4
จากความแตกหักของระบบอาหารในเมืองสู่นวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหารเมือง	6
กรณีศึกษาในต่างประเทศ	8
กรณีศึกษาในประเทศไทย	18
การเปลี่ยนแปลงจากภายในเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหาร	27
เป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals: IDG)	27
พันธมิตรระบบอาหารที่มีจิตสำนึก (Conscious Food Systems Alliance: CoFSA)	33
เนื้อหาเบื้องต้นของทฤษฎีตัวยู	35
การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามทฤษฎีตัวยู โดยสอดคล้องกันระหว่างกิจกรรม และการพัฒนาทักษะภายใน	37
การขยายผลนวัตกรรมสังคม สู่การก่อรูปสถาบัน เพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่าน	42
การเปลี่ยนแปลงระบบอาหารกับทักษะแห่งการเปลี่ยนจากภายใน	46
เอกสารอ้างอิง	51
ภาคผนวก	55

บทนำ

รายงานฉบับนี้มีจุดหมายเพื่อนำเสนอภาพร่างการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนผ่าน (transformation) ของระบบอาหาร (food system) โดยเป็นเส้นทางของการตระหนักรู้ที่ดึงลึกลงไปถึงระดับกระบวนความคิด (mental model) ก่อนจะผุดเผยขึ้นมาเป็นปฏิบัติการ

ตลอดเส้นทางการเดินทางเพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ จะเป็นการลงลึกไปตามตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (iceberg model) แล้วกลับขึ้นมาใหม่ดังนี้ (ดูแผนภาพที่ 1 ประกอบ)

- เริ่มจากระดับผิวหน้าที่เห็นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ไปจนถึงรูปแบบและโครงสร้าง อันได้แก่ สถานการณ์ที่อุตสาหกรรมอาหาร/ทุน กับ อำนาจรัฐ ประสานพลังกันเป็น “ระบอบอาหาร” (food regime) หรือ ระบบอาหารที่แตกหัก (broken food system) ที่ทำลายสุขภาวะของมนุษย์ สังคม และนิเวศ ไปสู่ระดับกระบวนความคิดที่ตระหนักปัญหาของ “วิกฤตเชิงซ้อน” (polycrisis) ที่มีความแบ่งแยก (divide) ในสามด้านด้วยกันซ้อนทับกันอยู่ ได้แก่ การแบ่งแยกทางนิเวศวิทยา การแบ่งแยกทางสังคม การแบ่งแยกทางจิตวิญญาณ
- แล้วสานความเชื่อมโยง (relating) อย่างใหม่ จนเห็น “อาหารในฐานะการดูแลร่วม” (food as commons) เป็นแหล่งกำเนิด (source) ของการเปลี่ยนแปลง
- สู่การริเริ่มต้นแบบ (prototype) สำหรับการร่วมมือกันอย่างไม่ใหม่ หรือเกิดเป็น นวัตกรรมสังคม (social innovation) ในรายงานนี้จะได้มีการยกตัวอย่างนวัตกรรมในระบบอาหารเมืองไว้ด้วยบางตัวอย่าง ถือเป็นจุดเน้นเฉพาะ
- สุดท้าย เล็งผลปลายทาง กล่าวคือขยายผลเป็นการเปลี่ยนผ่าน ด้วยการรังสรรค์กระบวนการทางสังคม (social movement) ที่จะเป็นการสร้างกลุ่มคนในวงกว้างที่มีความตระหนักรู้มากขึ้นและมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงระยะยาว และด้วยการสร้างการกระทำกลุ่ม (collective action) เพื่อเปลี่ยนแปลงข้อตกลงร่วมกันของสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง เพื่อเปลี่ยนสถาบันทางสังคม (institutionalization) อันประกอบด้วย การอ่านออกเขียนได้ทางอาหาร (food literacy) ชุมชนอาหาร (food community) และพลเมืองอาหาร (food citizen) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการขับเคลื่อนด้วยแนวคิด “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”

เส้นทางของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้สามารถแสดงแทนด้วย โค้งตัวยู (U-curve) ตามแนวคิดของทฤษฎีตัวยู (Theory U) ที่นำเสนอโดย Otto Scharmer ซึ่งก็จะได้ใช้เป็นแนวทางการรังสรรค์เส้นทางกิจกรรมของโครงการ ด้วยเช่นกัน

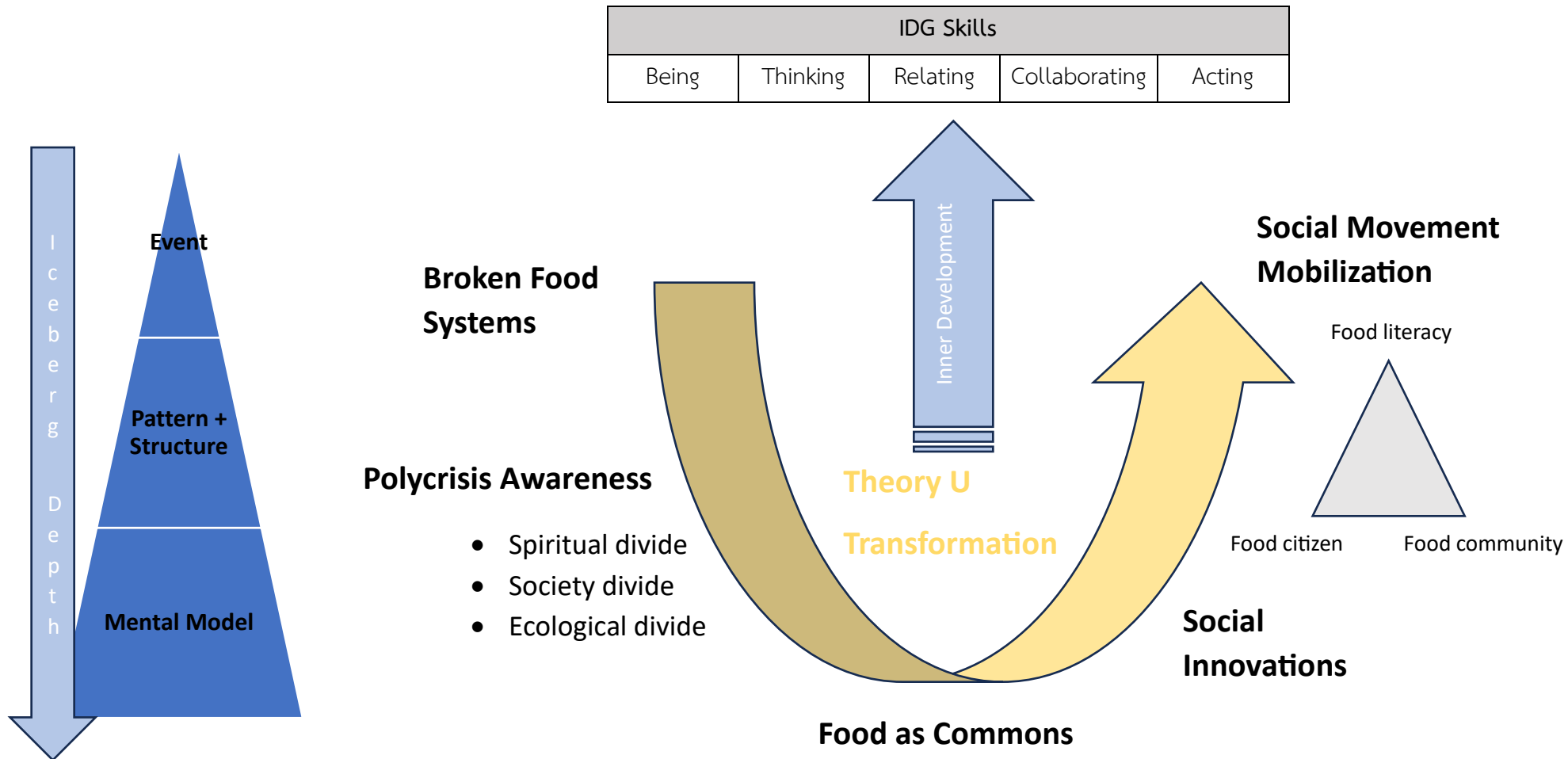
โดยการเปลี่ยนแปลงตามเส้นทางนี้ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในด้วย ซึ่งสามารถเทียบได้กับ ทักษะเป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals: IDG) ที่มีทั้งหมด 23 ประการ และจำแนกเป็น 5 ด้าน และในท้ายที่สุด ทักษะเป้าหมายการพัฒนาภายใน จะได้ถูกแปลงให้สอดคล้องกับโจทย์การพัฒนาตนในระบบอาหาร

ทั้งนี้ แม้การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้สองทาง ทางหนึ่งคือ จากภายนอกกระทบสู่ภายใน (เช่นการเปลี่ยนกฎกติกา และโครงสร้างต่างๆ ที่รายรอบ) และอีกทางหนึ่งคือ จากภายในระเบิดสู่ภายนอก ในรายงานฉบับนี้ จะเน้นในทางหลัง เหตุผลประการแรก ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ และเหตุผลประการถัดมา ในขณะที่แนวอย่างอย่างแรก มีการจัดตั้งที่เข้มแข็ง อย่างเช่น ขบวนการชาวนาโลก ลา เวีย คัมเปสินา (La Via Campesina) เป็นต้น แนวทางอย่างหลังนี้ก็เริ่มการบุกเบิกอย่างมากในระยะหลัง โดยผ่านขบวนการที่ดำเนินคู่ขนานกันและสัมพันธ์กัน อันได้แก่ การถือกำเนิดขึ้นของเป้าหมายการพัฒนาภายใน (IDG) ที่เกิดเป็นเครือข่ายการทำงานในประเทศไทย และการขับเคลื่อนเครือข่าย พันธมิตรระบบอาหารที่มีจิตสำนึก (Conscious Food Systems Alliance: CoFSA) ซึ่งทำงานในระดับโลกร่วมกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) และขบวนการ Food Spirit ก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับ CoFSA ด้วย อนึ่ง ในรายงานนี้ จะได้กล่าวถึงทั้ง IDG และ CoFSA โดยสังเขป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสนอภาพร่างเค้าโครงของการเปลี่ยนผ่านจากลักษณะของระบบอาหารที่แตกหัก ไปสู่ลักษณะของนวัตกรรมทางสังคมเพื่อตอบสนองต่อปัญหาของระบบอาหารที่แตกหักนั้น
2. เพื่อทบทวนแนวทางการเปลี่ยนแปลงภายในเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่มีปลายทางคือการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านอาหาร ที่จะไปเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใหม่ในระบบอาหาร
3. เพื่อทดลองเสนอการบูรณาการการเปลี่ยนผ่านตามทฤษฎีตัวยู (Theory U) และเป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals) โดยสอดคล้องกับการทำงานเพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบอาหาร

แผนภาพที่ 1 โครงร่างภาพรวมความคิดของรายงาน

1.ระบบอาหารกับวิกฤตเชิงซ้อน

อาหารนับเป็นส่วนหนึ่งที่ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์มากที่สุด เพราะอาหารก่อร่างสร้างตัวเรื้อนกายเราขึ้นมา พร้อมกันนั้นอาหารเป็นตัวเชื่อมโยงระบบนิเวศเข้ากับตัวเรา เนื้อสารที่ประกอบขึ้นมาเป็นเรื้อนกายได้มาจากระบบนิเวศทั้งนั้น ขณะเดียวกัน อาหารก็กลายเป็นกิจกรรมที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ ตามวิถีประวัติศาสตร์ การรวมตัวกันของมนุษย์เพื่อทำเกษตรกรรม ทำให้เกิดการร่วมมือกัน เกิดพิธีกรรม เกิดการเชื่อมโยงกับเนื้อดิน ผืนน้ำ และทำให้สังคมมนุษย์สามารถส่งสมส่วนเกินได้ ทำให้เกิดรัฐ เกิดการแบ่งงานกันทำ (Scott, 2017) จนสามารถหล่อเลี้ยงกลุ่มคนบางคนให้ทำงานมากกว่าระดับดำรงชีพในชีวิตประจำวัน จนเป็นงานสร้างสรรค์ หรือการพัฒนาทางจิตวิญญาณได้ เช่นนี้ ระบบอาหารจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ และเป็นอารยธรรมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ และเชื่อมโยงกับจิตวิญญาณ นี่เป็นลักษณะของอาหารที่เป็นองค์รวม จนกระทั่งการพัฒนาสู่ความทันสมัย (modernization) และทุนนิยม ได้รุกคืบเข้ามา

อนึ่ง ก่อนหน้าทุนนิยมนั้น อาหารก็เป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยม อย่างไรก็ดี แนวโน้มหลักทั่วไปคือ ระบบอาหารทวีความซับซ้อนขึ้นตามลำดับ ในวิถีประวัติศาสตร์ ในการวิเคราะห์แบบหนึ่งที่ใช้ให้เห็นระบบอาหารที่แตกหัก (broken food system) คือ แนวทาง “ระบอบอาหาร” (food regime) ซึ่งมีแกนกลางการเล่าเรื่องว่าอาหารพัฒนาจากระบบเป็นระบอบมากขึ้น ในฐานะที่อาหารเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐและทุนมากขึ้นเรื่อยๆ และอย่างแยกขาดไม่ได้ กล่าวคือ อาหารเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงแรงงาน ซึ่งแรงงานก็จะไปสร้างผลิตภาพในระบบทุนต่อนั้นเพื่อให้ต้นทุนในระบบทุนลดลง ก็ต้องผลิตอาหารในราคาที่ต่ำที่สุด แต่ก็พอประทังชีพแรงงานให้ทำงานได้ โดยที่ไม่ได้สร้างเสริมสุขภาวะให้กับพวกเขา อาหารจึงพัฒนาเป็นกิจกรรมเชิงอุตสาหกรรม ที่มองผืนพิภพเป็นเสมือนโรงงาน ทำเกษตรเชิงเดี่ยว ใส่ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชในฐานะสิ่งป้อนเข้า แม้จะสร้างผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในระยะยาว หรือเรียกว่า รอยแยกของการเผาผลาญ (metabolic rift) มองธรรมชาติเป็นปรปักษ์ที่ต้องกำราบ และสร้างเครือข่ายระดับโลกของอาหารโดยทำการเกษตรในประเทศที่มีต้นทุนทางการเกษตรและทางสิ่งแวดล้อมที่ต่ำ แล้วส่งอาหารที่ได้ไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมหนัก เช่นนี้ อาหารจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสั่งสมทุน และไม่อาจดำเนินไปได้โดยสะดวกหากปราศจากนโยบายและการเกื้อหนุนจากภาครัฐ รวมทั้งวิทยาการด้านอาหารและโภชนาการที่คอยสนับสนุนความรู้แบบแยกส่วนที่เกื้อหนุนระบบนี้ ระบบนี้จึงดำรงตัวอย่างเหนียวแน่น ยากจะรื้อถอน แม้จะเป็นตัวสร้างวิกฤตก็ตาม (McMichael, 2013)

ในระยะหลัง ภาพของระบบอาหารที่แตกหักนั้นยิ่งชัดเจนขึ้น ด้วยภาพของทุนอุตสาหกรรมอาหารขนาดใหญ่ที่ขยายกิจการไปเป็นบริษัทข้ามชาติ แผ่ขยายห่วงโซ่อุปทานของการผลิตอาหารอย่างไม่ได้ใส่ใจขอบเขตของธรรมชาติ และครอบงำภาคการเมืองด้วยขายโยของการอุปถัมภ์อย่างลึกซึ้ง ในด้านต้นทาง มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ขนาดใหญ่เป็นแบบพืชเชิงเดี่ยว ที่ทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพพืชพันธุ์ท้องถิ่น รุกเข้าไปในระดับชุมชนเกษตรกร ที่นำด้วยสารเคมีขนานใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และเทคโนโลยีทางการเกษตร ซึ่งทำลายสุขภาพและสุขภาวะของเกษตรกรอย่างสาหัส และไม่ได้เสริมพลังอำนาจของชุมชนแต่สร้างภาวะ

พึ่งพิงอย่างยากจะถอนตัว ซึ่งถัดมานำมาซึ่งภาวะหนี้สิน หรือการแย่งยึดที่ดิน และบางครั้งระบบการเกษตรเช่นนี้อาจนำมาซึ่งสายพันธุ์ต่างถิ่น (alien species) ที่ทำลายสมดุลนิเวศทั้งหมดอีกด้วย ผลผลิตที่ได้ก็อาจป้อนเข้าไปสู่อุตสาหกรรมปศุสัตว์ขนาดใหญ่ ที่เลี้ยงสัตว์ในสิ่งแวดล้อมปิดและด้วยยาสารพัดจนส่งผลเสียต่อสมดุลร่างกายของผู้บริโภค ผลผลิตอีกส่วนก็นำเข้าไปสู่โรงงานแปรรูปขนาดใหญ่ที่ผลิตวัตถุดิบอาหารแปรรูป อาทิ แป้ง น้ำตาล ที่ส่งออกไปในห่วงโซ่ของโลกาภิวัตน์ ด้วยราคาที่ทำลายกิจการอาหารในท้องถิ่น และปล่อยต้นทุนความเสียหายสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก (externality) บรรษัทอาหารอาจมีห้างร้านขนาดมโหฬารเพื่อจำหน่ายวัตถุดิบสู่ผู้ประกอบการ และที่ปลายทางนั้น เป็นการผลิตอาหารสำเร็จรูปเข้าสู่ร้านสะดวกซื้อ โดยไม่ระบุที่มาของอาหาร ทำลายตลาดของท้องถิ่น ภายใต้บริบทของการบริโภคอย่างเร่งรีบที่ถูกผลักดันให้หนักหน่วงขึ้น จนเกิดเป็นโรคไม่ติดต่อ (non-communicative disease) สารพัด และอาหารเหลือทิ้ง (food waste) มหาศาล เหล่านี้คือภาพของการผูกขาดขนาดใหญ่ในระบบอาหารที่แตกหัก

ทั้งนี้ หากเราพิจารณาว่า ระบบอาหาร สร้างวิกฤตซ้อนวิกฤต (polycrisis) การจำแนกวิกฤตออกเป็นการแบ่งแยก (divide) สามประเภทโดยนักสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมจากภายใน Otto Scharmer (Presencing Institute, 2024) ก็อาจจะทำให้เราเป็นสถานะของปัญหาระบบอาหารที่แตกหักชัดเจนขึ้นได้

- **การแบ่งแยกทางนิเวศวิทยา Ecological Divide (Self \ nature)** กล่าวคือ เราดำเนินระบบอาหารที่ไม่สร้างความกลมกลืนทางนิเวศ เรามองนิเวศไม่ใช่ในฐานะของสิ่งที่อยู่ร่วม แต่เป็นทรัพยากรให้เราพร้อมขูดรีดขึ้นมาใช้ และเป็นสิ่งที่เราต้องกำกับควบคุมให้ได้ นอกจากนี้ ในระบบอาหารเรายังสร้างภาระสู่ภายนอก (externality) อย่างมาก ทั้งในรูปของสารพิษ ขยะอาหารล้นเกิน เป็นต้น และเรายังเบียดเบียนองค์ความรู้อื่น เช่น องค์ความรู้ของกลุ่มชนพื้นเมือง ออกไปเป็นองค์ความรู้ขายจบ เพราะแตกต่างจากโลกทัศน์แบบแยกส่วนและควบคุมของเรา ในแง่มุมนี้ ตัวเราจึงขาดการเชื่อมโยงผ่านอาหารไปถึงแหล่งที่มาและฤดูกาลมากขึ้นเรื่อยๆ
- **การแบ่งแยกทางสังคม Social Divide (Self \ others)** กล่าวคือ ในระบบที่ซับซ้อนมากขึ้น เราไม่อาจเห็นอาหารในส่วนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น เราลดทอนอาหารลงเป็นราคา สารอาหารตามหลักโภชนาการ และอาจรวมถึงรสนิยม แต่เราไม่ได้เห็นคนอื่นที่สัมพันธ์ในระบบนั้น ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกร ที่บางส่วนอาจได้รับผลกระทบอย่างมากจากการที่บรรษัทขนาดใหญ่ ใช้ระบบเกษตรพันธสัญญา (contract farming) ลดความเสี่ยงของบริษัทและให้เกษตรกรต้องแบกรับความเสี่ยงและเกิดภาวะพึ่งพิงมากขึ้น เกษตรกรบางส่วนเป็นหนี้และสูญเสียสุขภาพ และราคาที่เรายำยไปก็ไปถึงผู้ผลิตเพียงน้อยนิด นอกจากนี้แล้ว ในระบบอาหารขนาดใหญ่ที่ซับซ้อนมากขึ้น ก็อาจมีตัวผู้เล่นใหม่ เช่น คนส่งอาหาร (delivery) ซึ่งก็เป็นแรงงานที่มีสถานะไม่ชัดเจน ทำให้ปราศจากความมั่นคงทางสังคม และต้องทำงานภายใต้แพลตฟอร์มขนาดใหญ่ซึ่งกลายเป็นผู้รับส่วนต่างไป ข้อสำคัญคือ เราสูญเสียคุณค่าร่วมกับผู้คนในระบบอาหารมากขึ้นทุกทีๆ

- **การแบ่งแยกทางจิตวิญญาณ Spiritual Divide (self \ Self)** กล่าวคือ เราสูญเสียความเชื่อมโยงระหว่างตัวตนปรากฏ (self) ของเรา กับตัวตนภายใน (Self) ซึ่งเป็นความเบิกบานและความสงบภายใน ซึ่งพัฒนาในระดับปัญญา (wisdom) เราเกิดความแปลกแยก (alienation) กับอาหารและคุณค่าที่เกี่ยวข้อง อาหารกลายเป็นแค่สิ่งประทังชีพ แต่เราตัดขาดมากขึ้นจากการอยู่กับปัจจุบันขณะแห่งการรู้รสกับการทำครัวหรือการปรุง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้เราเข้าถึงความสงบภายใน ซ้ำร้ายในระบบที่แยกการผลิตและการบริโภคออกจากกัน ยิ่งทำให้เราขาดจากการร่วมสร้าง-ร่วมดูแลอาหารจากต้นทางของเกษตรกรรมอันเป็นกิจกรรมที่หล่อเลี้ยงการเติบโตทางจิตใจ การแบ่งแยกนี้ทำให้เราดูแลเอาใจใส่ตนเอง (self-care) น้อยลง ใส่ใจต่อสุขภาวนาน้อยลง

ทั้งนี้ การแบ่งแยกทั้งสามประเภทนี้ไม่ได้ตัดขาดกันเสียทีเดียว แต่มีความเกี่ยวพันกัน ในฐานะเชิงซ้อน การแบ่งแยกทางนิเวศวิทยา ทำให้เราไม่มีสิ่งแวดล้อมที่สงบพอจะใคร่ครวญถึงการแบ่งแยกทางจิตวิญญาณ การแบ่งแยกทางสังคมทำให้เราขาดการบ่มเพาะความเมตตากรุณาที่จะช่วยเราเยียวยาการแบ่งแยกทางจิตวิญญาณ เป็นต้น และในทางกลับกัน ยิ่งเราตระหนักถึงการแบ่งแยกทางจิตวิญญาณมากขึ้นและหาหนทางเสริมสร้าง เราก็ยิ่งจะมีพลังจากภายในที่จะไปแก้ไขการแบ่งแยกทางนิเวศวิทยา และการแบ่งแยกทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงระบบอาหารที่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องเป็นการเปลี่ยนผ่าน (transformation) ซึ่งคำนี้ใช้ในฐานะที่เป็นการเปลี่ยนจากจากระดับฐานราก คือต้องลงลึกไปกว่าการเปลี่ยนแปลงที่ระดับผิวหน้าหรือปรากฏการณ์ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงลงไปถึงระดับวิถีคิด หรือถึงระดับคุณค่า หรือที่ลึกกว่านั้นแต่อาจไม่ปรากฏ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการสร้างการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของโครงการนี้

อย่างไรก็ดี ดังที่โครงการ เป็นการดำเนินการภาคที่ขยับจากพื้นที่ชนบท มาสู่พื้นเมือง (ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และนนทบุรี) ในส่วนแรกจึงเป็นการแสดงให้เห็นภาพลักษณะของระบบอาหารในสังคมเมือง และนวัตกรรมระบบอาหารที่ได้เกิดขึ้นในสังคมเมือง กระนั้น นวัตกรรมก็เป็นปรากฏการณ์เท่านั้น ในส่วนถัดมาจึงจะได้พิจารณาต่อไปยังการเปลี่ยนแปลงเชิงลึกเพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่าน โดยนำทฤษฎีตัวยู (Theory U) มาเป็นแนวทางเป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals: IDG) โดยตั้งเป้าว่าในสุดท้ายแล้ว จะได้ภาพการพัฒนาทักษะ (skill) ภายใต้อ IDG สำหรับการพัฒนาภายในเพื่อเปลี่ยนผ่านระบบอาหารต่อไป

2. จากความแตกหักของระบบอาหารเมือง สู่นวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหารเมือง

เมืองแม้จะเรียกได้ว่าเป็นสิ่งแสดงอารยธรรมมนุษย์ที่เจริญที่สุดแต่ก็เป็นความเปราะบางที่สุดเช่นเดียวกัน เมืองมีภาวะการพึ่งพาสาร พลังงาน จากภายนอกสูง ระบบอาหารของเมืองก็เช่นกัน ขณะเดียวกัน เมืองก็มีลักษณะและคุณค่าเฉพาะตัวสูง ซึ่งก็ส่งผลต่อลักษณะของระบบอาหารที่แตกหักในเมือง ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

- **ไม่มั่นคงและเปราะบางจากการพึ่งพิงอาหารจากภายนอก/ชนบท** เมืองไม่สามารถหล่อเลี้ยงอาหารด้วยตัวมันเองได้ ระบบอาหารในเมืองต้องนำเข้ามาจากภายนอกหรือชนบท โดยอาจผ่านตัวกลางมากมาย ไม่ว่าจะเป็นระบบจัดจำหน่าย (distribution) หรืออุตสาหกรรมอาหาร ทั้งนี้เนื่องจากเมืองเป็นสิ่งแวดล้อมที่

มนุษย์สร้าง (man-made environment) เป็นหลัก และเมืองอยู่โดยความหนาแน่นของประชากรระดับสูง เมืองต้องพึ่งพิงระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ขาดไม่ได้ (critical infrastructure) เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ อาหารก็เป็นส่วนหนึ่งที่เมืองขาดไม่ได้ แต่ไม่มีทางที่จะสามารถผลิตได้ด้วยตนเองมากพอ แม้จะมีการแก้ไขทางเทคโนโลยี (technological fix) เพียงใดก็ตาม

- **รูปแบบการบริโภคอาหารแบบสำเร็จรูป (pre-package lifestyle) รวมถึง อาหารแปรรูปสูง (ultra-processed food)** ลดความหลากหลายมีลักษณะสำเร็จรูป รวมถึงแนวโน้มสังคมการกินอาหารโปรตีนสูง (high protein society) ที่ก่อปัญหามลพิษ pm 2.5 จากอาหารสัตว์ที่มีส่วนประกอบของข้าวโพด การติตรสชาติหวาน เครื่องดื่มรสหวาน เบอเกอร์และขนมหวานใช้น้ำตาลที่ผลิตมาจากอ้อย ทั้งไรข้าวโพดและไรอ้อยเป็นการผลิตเชิงเกษตรธุรกิจที่มีการเผาหลังฤดูเก็บเกี่ยว (open burn field) จำนวนมาก ทั้งหมดนี้เพื่อป้อนอาหารสมัยใหม่ (modernist food) แบบสังคมเมือง (Roberts, 2013)
- **ขับเคลื่อนจากการบริโภคอย่างล้นเกิน สร้างของเสียสู่ภายนอก และขยะอาหารมหาศาล ในขณะที่บางคนในเมืองขาดแคลนอาหาร** เมืองเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจหลัก ดังนั้นการบริโภคส่วนหนึ่งของเมืองจึงไม่ใช่การบริโภคเพื่อยังชีพ แต่เป็นการบริโภคเพื่ออวดโอ่สถานะ แสดงความมั่งคั่งและรสนิยม พร้อมกันนั้นเมืองก็มีความเหลื่อมล้ำสูง ระหว่างผู้ที่มีมากล้นกับผู้ขาดพร่อง นี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้มีขยะอาหารในเมืองมหาศาล ในขณะที่ในเมืองก็ยังมีคนจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับสารอาหารตามโภชนาการขั้นต่ำ หรือขาดทางเลือกที่จะได้รับอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และเมืองภายใต้ทุนนิยมก็เป็นไปตามวิถีทุนนิยม คือ แยกขาดการผลิตและการบริโภคออกจากกัน นอกจากนี้ยังผลลัพท์ของเสียออกไปข้างนอก เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่แยกขาดออกไป อีกนัยหนึ่ง การบริโภคของเมืองก่อมลพิษสู่ภายนอก
- **ผู้คนในระบบอาหารห่างเหินจากผู้คนในส่วนอื่นของห่วงโซ่ ในสังคมของคนแปลกหน้าและการแบ่งส่วน (Gesellschaft)** จากแนวคิดของนักสังคมวิทยา อาทิ Giddens (1990) ที่มีมุมมองว่าเมืองเป็นปรากฏการณ์ของสังคมทันสมัย (modern society) และมีการพัฒนาความเป็นเมือง (urbanization) ที่รวมผู้คนที่ไม่รู้จักกัน แต่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นทางการจนสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปได้ โดยต่างจากชุมชนในชนบทประเพณีที่ผู้คนยังรู้จักมักจี่กันและมีพิธีกรรมร่วมกัน ผู้คนในแต่ละข้อของห่วงโซ่ในระบบอาหารเมืองไม่จำเป็นต้องรู้จักกัน แต่มีองค์กรที่มีรูปแบบระเบียบแบบแผนที่จะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนไปได้ กระนั้นในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการแปลกแยกจากกัน หรือการแบ่งแยกทางสังคม เรลาดการสัมผัสกับผู้คนในระบบอาหารลง รวมถึงเรื่องราวและความรู้สึกนึกคิด คุณค่าของพวกเขา
- **พื้นที่เกษตร การเรียนรู้ และสาธารณะ หดหายจากการสั่งสมทุนและการพัฒนาเมือง** ตลอดมาการพัฒนาเมืองเป็นไปดังที่นักภูมิศาสตร์-สังคมศาสตร์ David Harvey เสนอว่าเมืองดำเนินไปตามกลไกของการสั่งสมทุน เมื่อนายทุนรวมทั้งรัฐลงไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของย่านหนึ่ง ก็ทำให้อ่านั้นเป็นแหล่งของผู้คนและการพาณิชย์มากขึ้น นั่นทำให้ความต้องการต่ออำนันั้นมากขึ้นและราคาที่ดินสูงขึ้นไปอีก ซึ่ง

เป็นวัฏจักรของแรงจูงใจของการพัฒนามากขึ้นไปอีก และวนซ้ำเช่นนี้เรื่อยไปจนอึดอัด และในระหว่างนี้ คนที่ทุนน้อยกว่า ก็จะถูกผลักดันออกไปจากพื้นที่ดังนี้เอง พื้นที่เกษตร พื้นที่เพื่อการเรียนรู้ และพื้นที่สาธารณะ จึงถูกเบียดขับหรือลดความสำคัญลงไปจากการพัฒนาเมืองมากขึ้น แม้อาจจะเป็นที่ต้องการของประชาชนก็ตาม (เดวิด ฮาร์วีย์, 2568)

- **ทะลักด้วยอาหารไม่รู้แหล่งที่มาและไม่รู้ฤดูกาลจากอุตสาหกรรมอาหาร** เมืองเป็นจุดเชื่อมต่อ (hub) ของสินค้าต่างๆ และเป็นแหล่งดูดซับสินค้าจากอุตสาหกรรม ยิ่งการพัฒนาเมืองให้เป็นเมืองแห่งโลก (global city) อย่างที่นักสังคมวิทยา Sassen (2001) ว่าไว้ ยิ่งทำให้เมืองเป็นแหล่งรวมของสินค้าต่างถิ่นมากขึ้น ทั้งนี้ เมืองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายโลกาภิวัตน์ ที่กระจายการผลิตและการแปรรูปอาหารแบบอุตสาหกรรมไปทั่วโลก อาหารในเมืองจึงอิงสถานที่และฤดูกาลน้อยลง อันเป็นลักษณะความทันสมัยของเมืองที่ตัดข้ามเทศา-กาละ (space-time)
- **แต่ก็รุ่มรวยด้วยผู้คนจากหลากหลายวัฒนธรรม หลายภาคส่วน ความคิดสร้างสรรค์ และการประกอบการ** นั่นคือ ที่สุดแล้วเมืองเป็นที่รวมของความหลากหลาย ความแตกต่าง ซึ่งหากมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถจะจับมาประสมปนเปให้กลายเป็นนวัตกรรมได้ นี่เป็นแนวคิดของนักวิชาการด้านการจัดการอย่าง Florida (2019) ที่เห็นว่าเมืองเป็นแหล่งรวมของชนชั้นสร้างสรรค์ (creative class) เมืองที่ดีสามารถเป็นแหล่งบ่มเพาะผู้ประกอบการ ดังที่เขาสามารถระดมทั้งคนที่แตกต่างและทรัพยากรมาสร้างต้นแบบใหม่ได้ และเมืองสามารถสร้างการร่วมมือข้ามภาคส่วน เป็นจุดรวมของการถักสานเครือข่าย เมืองสามารถเป็นพื้นที่หล่อหลอมการประสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากหลากหลายที่มาได้ นี่จึงทำให้เมืองมักจะมีร้านอาหารที่แปลกใหม่ มาจากหลากหลายพื้นเพ รวมถึงเกิดเครือข่ายผู้ประกอบการในระบบอาหารได้

จากภาพรวมดังนี้ เมืองจึงเป็นจุดที่แสดงปรากฏการณ์อันเป็นปัญหาของระบบอาหารที่แตกหัก แต่ก็ทำให้เมืองยังเป็นแหล่งบ่มเพาะนวัตกรรมของระบบอาหารด้วยเช่นกัน

กรณีศึกษานวัตกรรมระบบอาหารในเมือง

กรณีศึกษาในต่างประเทศ

1) Beijing Farmers' Market by Chang Tianle

Beijing Farmers Market เริ่มต้นในปี 2010 โดย Chang Tianle และกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของผู้บริโภคที่ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยทางอาหาร ต้องการบริโภคอาหารที่ดีและมีความมั่นคงทางอาหาร จึงก่อตั้งตลาดเกษตรอินทรีย์นี้ขึ้นมา เพื่อสร้างรายได้และอาชีพให้กับเกษตรกรรายย่อย

ตลาดนี้เป็นการฟื้นฟูตลาดรูปแบบเดิมที่ผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าจากเกษตรกรโดยตรง ส่งเสริมให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าจากเกษตรกรรายย่อยที่ลดการใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลางและซูเปอร์มาร์เก็ตขนาดใหญ่

ถึงแม้ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จะไม่มีใบรับรองมาตรฐาน แต่มีการสร้างความไว้วางใจโดยการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับฟาร์มที่เพาะปลูก โดยแต่ละแผงจะมีการติดป้ายชื่อ อ่านข้อมูลเกี่ยวกับฟาร์ม ติดต่อผู้ขาย รวมถึงการเยี่ยมชมฟาร์มด้วยตนเอง โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้บริโภคได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์และการบริโภคอย่างมีจิตสำนึกร่วมกับผู้จัดตลาดเกษตรอินทรีย์ เกษตรกร รวมถึงนักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานด้านนี้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการสร้างระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกษตรกรและผู้บริโภคทำงานร่วมกันบนรากฐานความไว้วางใจ สร้างองค์ความรู้ใหม่และเครือข่ายทางสังคมร่วมกัน เพื่อสร้างระบบการรับประกันที่ได้รับการประเมิน ซึ่งจัดโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งทีมอาสาสมัคร เพื่อพิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นของฟาร์มใหม่ที่ต้องการเข้าร่วม และตรวจสอบผลิตภัณฑ์ในตลาดเมื่อพบว่ามีปัญหา

ตลาดนี้ได้รับการสนับสนุนจากอาสาสมัครและชุมชนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยมีการจัดตั้งศูนย์บริการชุมชน และร้านขายผักแห่งแรกที่สะพานซานหยวน ปักกิ่ง ทั้งนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น เช่น ร้าน Tongxin Hehui ของกลุ่ม Migrant Workers Home ที่รับบริจาคเสื้อผ้ามือสองไปขายในราคาพิเศษในชุมชนแรงงานข้ามชาติ การมีแผงขายของสำหรับ Beijing Guoren Green Alliance ที่ช่วยเหลือฟาร์มขนาดเล็ก และสนับสนุนผลผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การมีกลุ่มสหกรณ์ผู้หญิงที่ช่วยซ่อมแซมสิ่งของต่าง ๆ ในการลดขยะและค่าครองชีพ รวมถึงเป็นการแจ้งเกิดของร้านขนมไหว้พระจันทร์ Little Donkey Farm

Beijing Farmers Market ไม่ใช่แค่เพียงตลาดที่ซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรในตลาดจากผู้ค้ารายย่อยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งความไว้วางใจกันของผู้ผลิตและผู้บริโภค ได้เรียนรู้ความยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม และสร้างเครือข่ายทางสังคมไปพร้อมกัน

2) Shramik Bharti by Rakesh Kumar Pandey

ช่วงต้นทศวรรษ 1980 เมืองคานปูร์ (Kanpur) ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมทอผ้าที่รุ่งเรืองของประเทศอินเดีย ต้องเผชิญกับภาวะถดถอยครั้งใหญ่ โรงงานหลายแห่งปิดตัวลง ส่งผลให้แรงงานกว่า 100,000 คนตกงานอย่างกะทันหัน วิกฤตการณ์นี้ไม่ได้สร้างเพียงปัญหาการว่างงาน แต่ยังนำมาซึ่งความสิ้นหวังและความสูญเสีย จนเกิดเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจคือ ครอบครัวแรงงานจำนวนมากต้องอยู่กับความทุกข์ยาก และนี่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกิดกลุ่มนักกิจกรรมสังคม นำโดยคุณราเชช ปันเดย์ (Rakesh Pandey) ซึ่งขณะนั้นเป็นนักวิทยาศาสตร์ในกระทรวงกลาโหม ตัดสินใจก่อตั้งองค์กร Shramik Bharti ขึ้นในปี 1986 คำว่า "Shramik Bharti" หมายถึง "แสงสว่างแก่ผู้ใช้แรงงาน" ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ขององค์กรที่ต้องการเป็นผู้นำและเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชนผู้ด้อยโอกาส โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและเด็ก เพื่อให้สามารถต่อสู้กับความยากจนและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอีกครั้ง

นวัตกรรมทางสังคมของ Shramik Bharti คือ การช่วยเหลือที่ไม่ใช่รูปแบบสงเคราะห์ แต่เน้นการสร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่หลากหลายและเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งจากภายในและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน นวัตกรรมที่โดดเด่น ได้แก่

1.กลุ่มช่วยเหลือตนเอง (Self-Help Groups - SHGs) : ถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำงานขององค์กร โดยเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มผู้หญิงในชุมชนเพื่อสร้างวินัยการออมและเป็นแหล่งทุนหมุนเวียนขนาดเล็ก (Microfinance) โมเดลนี้ไม่เพียงช่วยให้ผู้หญิงเข้าถึงแหล่งทุน เพื่อประกอบอาชีพและปลดหนี้้นอกระบบ แต่ยังเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่พวกเธอได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความมั่นใจ และรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมอื่น ๆ ในชุมชน ปัจจุบันมีการสร้างเครือข่าย SHGs ที่มีสมาชิกหลายหมื่นคน ซึ่งกลายเป็นกลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพื้นที่

2.สถานีวิทยุชุมชน “Waqt Ki Awaaz” (เป็นภาษาฮินดี มีความหมายว่า เสียงแห่งกาลเวลา) เพื่อสื่อที่ทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งกระจายเสียงครอบคลุมหมู่บ้านหลายร้อยแห่ง วิทยุชุมชนเป็นกระบอกเสียงสำคัญในการให้ความรู้และกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยในประเด็นสำคัญ เช่น การสุขาภิบาล, การศึกษาของเด็กผู้หญิง, การติดสุรา ไปจนถึงสิทธิต่างๆ ที่ชุมชนควรได้รับ นับเป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่สร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างทรงพลัง

3.การฟื้นฟูดินเค็ม (Sodic Land Reclamation): ในพื้นที่ที่ประสบปัญหาดินเค็มจนไม่สามารถเพาะปลูกได้ มีการให้องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์และชีวภาพเข้ามาส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูที่ดินที่เคยเสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารและสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรรายย่อยจำนวนมาก

4.โครงการน้ำ สุขาภิบาล และสุขอนามัย (WASH) เป็นความสำคัญอย่างยิ่งกับการเข้าถึงน้ำสะอาดและสุขอนามัยที่ดี โดยได้ริเริ่มโครงการสร้างห้องน้ำในครัวเรือนและโรงเรียน รณรงค์เรื่องการล้างมือและให้ความรู้เรื่องการจัดการสุขอนามัยประจำเดือนแก่เด็กผู้หญิง เพื่อลดอัตราการเจ็บป่วยและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี

5.การส่งเสริมพลังงานสะอาด มีการทำงานร่วมกับเครือข่ายกลุ่ม SHGs ของผู้หญิง ในการเป็นตัวกลางเผยแพร่และจัดจำหน่ายเทคโนโลยีพลังงานสะอาด เช่น เตาปรุงอาหารประสิทธิภาพสูงลดควันพิษ และระบบโซลาร์พลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อลดมลพิษในครัวเรือนและลดภาระค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและเป็นรูปธรรมที่ส่งผลกระทบเชิงบวกในด้านต่าง ๆ ได้แก่

ด้านเศรษฐกิจ เกิดเครือข่ายกลุ่ม SHGs ที่มีสมาชิกกว่า 21,800 คน สามารถสร้างกองทุนหมุนเวียนและปล่อยสินเชื่อมูลค่ากว่า 127 ล้านบาทต่อปี ช่วยให้ผู้หญิงจำนวนมากมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง และ

โครงการฟื้นฟูดินเค็มได้พื้นที่ดินที่เคยไร้ประโยชน์กว่า 17,600 เฮกตาร์ (ประมาณ 110,000 ไร่) ให้กลับมาทำการเกษตรได้อีกครั้ง ซึ่งสร้างประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกรกว่า 46,000 ครอบครัว และเป็นรายได้เสริมของครอบครัวเฉลี่ยต่อปีของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการได้ถึง 32%

ด้านสังคมและสุขอนามัย เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสุขอนามัยอย่างมีนัยสำคัญ เช่น อัตราการใช้ห้องน้ำในกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นถึง 119% และอัตราการล้างมือด้วยสบู่ก่อนรับประทานอาหารเพิ่มขึ้น 82% โครงการ WASH สามารถทำให้ชุมชนสลัม 18 แห่งในเมืองคานปูร์กลายเป็นเขตปลอดการขับถ่ายในที่โล่ง (Open Defecation Free)

ตัวอย่างความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม คือ คุณกาลาวตี เทวี (Kalavati Devi) สมาชิกชุมชนที่ลุกขึ้นมาเป็นช่างปูนหญิงและเป็นผู้ดำเนินการรณรงค์สร้างห้องน้ำ เธอเพียงคนเดียวได้สร้างห้องน้ำในชุมชนได้มากถึง 4,000 หลัง จนได้รับการเชิดชูเกียรติระดับประเทศ เรื่องราวของเธอคือ ภาพสะท้อนที่ชัดเจนที่สุดของปรัชญาองค์กรที่เชื่อมั่นในการ "สร้างพลัง" ให้คนธรรมดาลุกขึ้นมาเป็น "ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง" ในชุมชนของตนเอง

กรณีศึกษา Shramik Bharti คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนไม่ได้เกิดจากการให้ความช่วยเหลือเพียงชั่วคราว แต่เกิดจากการเข้าไปรื้อฟื้นปัญหาอย่างลึกซึ้ง การสร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท และเป็นหัวใจสำคัญคือ การเชื่อมั่นและลงทุนในศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อให้พวกเขาสามารถกำหนดอนาคตและสร้างความหวังให้เกิดขึ้นได้ด้วยมือของตนเอง

3) Kashew Deli (Kashew Cheese) by Lena Dau Thi

ท่ามกลางวัฒนธรรมอาหารที่หลากหลาย คำถามที่น่าสนใจคือ "ทำไมผู้ประกอบการที่เคยทำงานในอุตสาหกรรมนมวัว จึงหันมาสร้างสรรค์ชีสจากพืช" นี่คือการเริ่มต้นของ Kashew Cheese ที่ก่อตั้งโดย คุณเลนา (Lê Na) ผู้ประกอบการหญิงที่เปลี่ยนความหลงใหลส่วนตัวในการทำชีสจากมะม่วงหิมพานต์อแกนิกแบบทำมือจนกลายเป็นธุรกิจ “ร้านเตลีและร้านอาหารที่ส่งเสริมอาหารจากพืชที่ยั่งยืน” ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในวงการอาหาร เจตนารมณ์ของเธอไม่ได้เกิดจากความต้องการทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว แต่มาจากแรงผลักดัน 3 ประการที่ชัดเจน คือ 1) ความรักในรสชาติของชีสแต่กลับหาชีสวีแกนคุณภาพสูงในเวียดนามไม่ได้ 2) ความต้องการที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง และ 3) ความตั้งใจที่จะเชิดชูวัตถุดิบท้องถิ่นชั้นเลิศอย่าง "เมล็ดมะม่วงหิมพานต์" ของเวียดนามให้เป็นที่รู้จักในมิติใหม่ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ Kashew Cheese จึงเป็นมากกว่า "อาหารทางเลือก" แต่เป็น "ตัวเลือกที่ดีกว่า" สำหรับผู้บริโภคและเพื่อโลก

นวัตกรรมทางสังคม คือ นวัตกรรมความอร่อยที่ยั่งยืนในทุกมิติ ความสำเร็จของ Kashew Cheese มีหัวใจสำคัญคือ การผสานนวัตกรรมเข้ากับปรัชญาการดำเนินธุรกิจอย่างลงตัว สร้างความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์แกนทั่วไปอย่างสิ้นเชิง ได้แก่

1.ด้านผลิตภัณฑ์ (Artisanal Process) คือ ชีสที่ผ่านกระบวนการทำอย่างพิถีพิถันไม่ต่างจากชีสที่ทำจากนมสัตว์ โดยนำเมืงมะม่วงหิมพานต์คุณภาพดีที่สุดจากจังหวัดบิन्हฟุก (Binh Phước) มาผ่าน กระบวนการหมักบ่มด้วยวัฒนธรรมชีส (Cheese Cultures) และบ่มเป็นระยะเวลานาน (Aging) เพื่อสร้างรสชาติและเนื้อสัมผัสที่ซับซ้อน มีมิติ และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตั้งแต่แรกคลาสสิกไปจนถึงรสเข้มข้นและรสเผ็ด ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตชีสที่ยกระดับชีสเวียดนาม

2.ด้านความยั่งยืน (Zero-Waste & Plastic-Free) คือ นวัตกรรมที่โดดเด่นที่สุด Kashew Cheese ดำเนินธุรกิจภายใต้ปรัชญา **"ขยะเป็นศูนย์" (Zero-Waste)** อย่างจริงจัง

- บรรจุภัณฑ์ปลอดพลาสติก ผลิตภัณฑ์ทั้งหมดบรรจุในขวดแก้วที่ใช้ซ้ำได้ (Reusable) และห่อด้วยกระดาษที่ย่อยสลายได้
- โมเดลร้านค้าแบบ Refillery หน้าร้านที่โฮจิมินห์สนับสนุนให้ลูกค้านำขวดแก้วเก่ามาคืนเพื่อรับส่วนลดในการซื้อครั้งต่อไป เป็นการสร้างระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ที่ลูกค้ามีส่วนร่วมได้โดยตรง
- ใช้ทุกส่วนของวัตถุดิบ กากเมืงมะม่วงหิมพานต์ที่เหลือจากกระบวนการทำชีส จะถูกนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่น เช่น ดิป (Dip) หรือแครกเกอร์ เพื่อไม่ให้มีส่วนใดต้องสูญเปล่า

3.ด้านการเชื่อมโยงท้องถิ่น (Local Sourcing): การเลือกใช้เมืงมะม่วงหิมพานต์จากเกษตรกรในประเทศโดยตรง ไม่เพียงแต่เป็นการควบคุมคุณภาพวัตถุดิบที่ดีที่สุด แต่ยังเป็นการสนับสนุนเกษตรกรท้องถิ่น สร้างรายได้ที่มั่นคง และลดคาร์บอนฟุตพริ้นท์จากการขนส่งวัตถุดิบข้ามประเทศ

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากกว่าแค่ธุรกิจที่เติบโต

Kashew Cheese เป็นต้นแบบธุรกิจอาหารของเวียดนาม ที่สร้างแรงบันดาลใจสำคัญ ได้แก่

1. **การสร้างตลาดใหม่และผู้นำตลาด** โดยเป็นผู้บุกเบิกและสร้างมาตรฐานใหม่ให้กับตลาดชีสเวียดนาม จากตลาดที่แทบไม่มีตัวเลือก กลายเป็นแบรนด์อันดับต้น ๆ ที่ผู้บริโภค ทั้งชาวเวียดนาม กลุ่มผู้รักสุขภาพ ผู้ที่แพ้อแลคโตส หรือแม้แต่ผู้บริโภคทั่วไปที่มองหาผลิตภัณฑ์คุณภาพสูง ต่างให้ความไว้วางใจ
2. **การเติบโตทางธุรกิจ** จากจุดเริ่มต้นในครัวเล็ก ๆ ปัจจุบัน Kashew Cheese ได้ขยายธุรกิจจนมีหน้าร้าน Deli & Refillery เป็นของตัวเองในกรุงโฮจิมินห์ และยังส่งผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายตามโรงแรม ร้านอาหาร และร้านค้าเพื่อสุขภาพชั้นนำทั่วประเทศ ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นถึงความต้องการของตลาดและความสำเร็จของโมเดลธุรกิจ
3. **การสร้างวัฒนธรรมการบริโภคที่รับผิดชอบ** ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ โครงการรับคืนขวดแก้ว ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสร้างการมีส่วนร่วมของลูกค้า ลูกค้าไม่เพียงแต่ได้สินค้าคุณภาพ แต่

ยังรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการลดขยะพลาสติก โมเดลนี้ได้สร้างแรงบันดาลใจให้ธุรกิจอื่น ๆ เริ่มหันมาใส่ใจเรื่องบรรจุภัณฑ์ที่ยั่งยืนมากขึ้น

4. **แรงบันดาลใจสู่ผู้ประกอบการรุ่นใหม่** เรื่องราวของคุณเลนาและ Kashew Cheese ได้กลายเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญ ที่แสดงให้เห็นว่าธุรกิจที่ขับเคลื่อนด้วยความหลงใหลและความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริงนั้น สามารถประสบความสำเร็จในเชิงพาณิชย์และสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกไปพร้อม ๆ กันได้

4) Tamarind Valley Farm ประเทศเมียนมา

ในรัฐฉานตอนใต้ของประเทศเมียนมา พื้นที่ซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์กลับต้องเผชิญกับความท้าทายรุนแรงจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดซึ่งทำให้ดินเสื่อมโทรมและปนเปื้อนสารเคมี รวมถึงปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชนที่ขาดแคลนอาชีพที่มั่นคง จากวิกฤตการณ์นี้ Tamarind Valley Farm ได้ก่อตั้งขึ้นในลักษณะเป็น "กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise)" และ "ต้นแบบที่มีชีวิต" ของเกษตรกรรมเชิงฟื้นฟู (Regenerative Agriculture) เจตนารมณ์ของพวกเขาคัดเจนและทรงพลัง นั่นคือการพิสูจน์ให้เห็นว่ามนุษย์สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการเยียวยาธรรมชาติ สามารถเปลี่ยนเนินเขาหัวโล้นให้กลับมาเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ สร้างอาชีพที่ยั่งยืนให้คนในท้องถิ่น และผลิตอาหารที่ปลอดภัยไปพร้อม ๆ กัน Tamarind Valley Farm จึงไม่ใช่แค่การทำฟาร์ม แต่คือการสร้างความหวังและทางรอดให้กับทั้งผืนดินและผู้คน

นวัตกรรมทางสังคม คือ "เกษตรกรรมเชิงฟื้นฟู" Tamarind Valley Farm ไม่ได้ปฏิบัติตามแนวทางเกษตรกรรมแบบเดิม ๆ แต่นำนวัตกรรมและหลักการของระบบนิเวศมาประยุกต์ใช้อย่างเข้มข้น เพื่อสร้างฟาร์มที่ทำงานเชื่อมโยงกับธรรมชาติ และผู้คนที่ได้เรียนรู้ธรรมชาติด้วย ได้แก่

1. **ระบบวนเกษตรสังเคราะห์ (Syntropic Agroforestry)** หัวใจหลักของฟาร์มคือ การปลูกพืชผสมผสาน โดยการเรียนรู้และออกแบบพื้นที่โดย "การเรียนรู้แบบโครงสร้างของป่าธรรมชาติ" มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดคละกันหลายระดับความสูง ตั้งแต่ไม้เรือนยอดสูง ไม้ผล ไปจนถึงพืชคลุมดิน เช่น การปลูกกาแฟ อะโวคาโด มะคาเดเมีย ขมิ้น และขิง ให้อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียว ระบบนี้ไม่เพียงแต่ให้ผลผลิตที่หลากหลาย แต่ยังช่วยสร้างความชุ่มชื้น เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน และสร้างที่อยู่อาศัยให้แก่สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ (แนวคิดการปลูกไม้สามอย่างประโยชน์สี่อย่าง)

2. **การจัดการดินเพื่อฟื้นชีวิต (Living Soil Management)** ฟาร์มให้ความสำคัญสูงสุดกับการฟื้นฟู "ชีวิตในดิน" โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น

- การไม่ไถพรวน เพื่อรักษาโครงสร้างของดินและเครือข่ายของจุลินทรีย์
- การใช้พืชคลุมดิน ป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดินและเพิ่มอินทรีย์วัตถุ
- การผลิตปุ๋ยหมักและถ่านชีวภาพ สร้างปุ๋ยคุณภาพสูงใช้เองภายในฟาร์ม เป็นการหมุนเวียนธาตุอาหารและลดของเสียให้เป็นศูนย์

3.การออกแบบเพื่อกักเก็บน้ำ (Water Harvesting Design) ในพื้นที่ลาดชัน มีการออกแบบทางกายภาพ เช่น การขุด "คลองไส้ไก่" ตามแนวระดับเพื่อชะลอการไหลของน้ำฝน ทำให้ดินสามารถดูดซับน้ำไว้ได้มากที่สุด และขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง เป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนนํ้าอย่างยั่งยืน

4.การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า แทนที่จะขายเพียงผลผลิตสด ฟาร์มได้ลงทุนในการแปรรูปผลผลิตที่หลากหลาย และเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรกรรมด้วยการแปรรูป เช่น แยม ซอส ชาสมุนไพร และเครื่องเทศออร์แกนิก ซึ่งช่วยสร้างรายได้ที่มั่นคงตลอดทั้งปีและลดการสูญเสียผลผลิต

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงคือ มองเห็นได้จากผืนดินสู่คุณภาพชีวิต

การทำงานอย่างมุ่งมั่นของ Tamarind Valley Farm ได้สร้างผลกระทบเชิงบวกและเป็นรูปธรรม ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของทั้งธรรมชาติและสังคม

1.การพลิกฟื้นระบบนิเวศ จากเนินเขาที่เคยเสื่อมโทรมจากการปลูกข้าวโพดเชิงเดี่ยว ได้กลับกลายเป็น "ป่าที่กินได้" (Edible Forest) ที่เขียวชอุ่มและเต็มไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ สัตว์ป่าและแมลงต่าง ๆ เริ่มกลับคืนสู่พื้นที่ เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ชัดเจนที่สุด

2.การสร้างอาชีพและเสริมพลังให้ชุมชน ฟาร์มได้กลายเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ มีการจ้างงานคนในท้องถิ่นในตำแหน่งที่ต้องใช้ทักษะ พร้อมมอบค่าตอบแทนที่เป็นธรรมและสวัสดิการที่ดี ซึ่งช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็น "ศูนย์กลางการเรียนรู้" ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมเชิงฟื้นฟูให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อขยายผลการเปลี่ยนแปลงให้กว้างขวางออกไป

3.การพิสูจน์โมเดลธุรกิจที่ยั่งยืน Tamarind Valley Farm ได้แสดงให้เห็นว่า "ความยั่งยืนสามารถสร้างผลกำไรได้" ผลิตภัณฑ์ออร์แกนิกคุณภาพสูงของฟาร์มเป็นที่ต้องการของตลาดระดับบนทั้งในและต่างประเทศ พิสูจน์ว่าแนวทางการทำธุรกิจที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและสังคม สามารถเติบโตและประสบความสำเร็จในเชิงเศรษฐกิจได้จริง

บทสรุปจาก Tamarind Valley Farm คือการเชื่อมโยงกับธรรมชาติที่ทรงพลัง เกษตรกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ทำลาย แต่สามารถเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูโลก และการลงทุนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือการลงทุนในการฟื้นคืนชีวิตให้แก่ผืนดิน ซึ่งจะมอบชีวิตที่ดีกว่ากลับคืนสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

5) กรณีศึกษา PAKA (PDKA) : Participatory Development Knowledge Agency ประเทศลาว

ใน สปป. ลาว ประเทศที่กำลังเผชิญความท้าทายรอบด้าน ทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หนึ่งในช่องว่างที่สำคัญคือ ระบบการศึกษาที่อาจยังไม่สามารถสร้าง "นักปฏิบัติ" หรือ "นักพัฒนา" ที่มีทักษะพร้อมลงมือแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนในชุมชนได้อย่างแท้จริง ภายใต้บริบทนี้ PAKA (Participatory Development Knowledge Agency - องค์กรความรู้เพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม) ได้ก่อตั้งขึ้นในปลายปี 2019 โดย PAKA

ไม่ได้เริ่มต้นจากศูนย์ แต่เป็นการสานต่อภารกิจและจิตวิญญาณของ PADETC องค์กรพัฒนาเอกชนระดับตำนานของลาวที่ทำงานมากกว่า 3 ทศวรรษ เจตนารมณ์ของ PAKA จึงชัดเจนอย่างยิ่ง นั่นคือการอุดหนุนอย่างยั่งยืน ด้วยการมุ่งเน้นที่การ "สร้างคน" สร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้กลายเป็น "พลเมืองที่ตื่นตัว" (Active Citizen) และเป็นนักพัฒนาที่มีความสามารถครบเครื่อง ทั้งทักษะการเป็นผู้นำ การคิดวิเคราะห์ และที่สำคัญที่สุดคือ "หัวใจ" ที่พร้อมจะทำงานเคียงข้างชุมชนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนจากฐานราก

นวัตกรรมทางสังคมคือ การเรียนรู้แบบ "ห้องเรียนสลักชุมชน" PAKA ได้สร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษาที่แตกต่างไปจากรูปแบบสถาบันการศึกษาทั่วไปอย่างสิ้นเชิง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Action-Research หรือ "เรียนรู้จากการลงมือทำ" ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลักอันเป็นนวัตกรรมสำคัญ

1. การเรียนรู้ภาคทฤษฎีเข้มข้น (Intensive Theory): ในช่วง 3 เดือนแรก นักศึกษาของ PAKA จะได้เรียนรู้ภาคทฤษฎีที่จำเป็นต่อการเป็นนักพัฒนาอย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม การเป็นผู้นำ ความเท่าเทียมทางเพศ การสื่อสารเพื่อการพัฒนา การเกษตรอินทรีย์ การจัดการสิ่งแวดล้อม ไปจนถึงการเขียนและบริหารโครงการ

2. การลงพื้นที่ภาคปฏิบัติจริง (Real-world Practice) หลังจากจบภาคทฤษฎี นักศึกษาจะไม่ได้ฝึกงานในองค์กร แต่จะถูกส่งลงพื้นที่ในชุมชนชนบทเป็นระยะเวลานานหลายเดือน เพื่อนำความรู้ที่เรียนมาไปใช้ในการริเริ่มและดำเนิน "โครงการพัฒนาขนาดเล็ก" (Mini-Project) ของตนเอง โดยโครงการเหล่านี้จะถูกออกแบบขึ้นจากปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งนักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการรับฟังและวิจัยชุมชนด้วยตัวเอง

3. การหมุนวนความรู้กลับสู่ตำรา (Curriculum Feedback Loop): นี่คือนวัตกรรมที่ทรงพลังที่สุดเมื่อสิ้นสุดภาคปฏิบัติ นักศึกษาจะรวบรวมบทเรียน ผลลัพธ์ และองค์ความรู้ที่ได้จากการลงมือทำจริงในชุมชนกลับมาแจ้ง PAKA จากนั้น องค์ความรู้ภาคสนามเหล่านี้จะถูกนำมาวิเคราะห์และใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษารุ่นต่อไป ทำให้หลักสูตรของ PAKA มีชีวิตและพัฒนาอยู่เสมอ โดยมีรากฐานอยู่บนความเป็นจริงของชุมชน ไม่ใช่แค่ทฤษฎีในตำราที่หยุดนิ่ง

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง คือ "คน" ผู้เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลง

แม้จะเป็นองค์กรที่ค่อนข้างใหม่และเริ่มต้นในช่วงเวลาที่โลกเผชิญความท้าทายอย่างโควิด-19 แต่ผลกระทบที่ PAKA สร้างขึ้นนั้นมีความลึกซึ้งและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตการพัฒนาของ สปป. ลาว

1. การสร้างทุนมนุษย์ที่พร้อมใช้งาน ผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุดของ PAKA คือ **การสร้างบุคลากรด้านการพัฒนาที่มีคุณภาพ** นักศึกษาที่จบจากโครงการไม่เพียงแต่มีความรู้ แต่ยังมีประสบการณ์ตรงจากการบริหารโครงการจริง มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และเข้าใจบริบทของชุมชนอย่างลึกซึ้ง มีความพร้อมจะขับเคลื่อนงานพัฒนาในทุกภาคส่วนของประเทศ

2.การเสริมศักยภาพเยาวชน (Youth Empowerment) โมเดลของ PAKA ได้มอบอำนาจและความรับผิดชอบที่แท้จริงให้แก่คนหนุ่มสาว พวกเขาได้พิสูจน์ศักยภาพของตนเองในการเป็นผู้นำและสร้างการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดความมั่นใจและความภาคภูมิใจ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นผู้นำในอนาคต

3.เกิดโครงการพัฒนาขนาดเล็กที่ตอบโจทย์จริง แม้จะเป็นโครงการขนาดเล็ก แต่โครงการที่ริเริ่มโดยนักศึกษาได้เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาคือคนในชุมชนเผชิญอยู่จริงในหลายจังหวัดทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการเกษตร การจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสร้างประโยชน์ที่จับต้องได้ในระดับจุลภาค

4.การสืบทอดปรัชญาการพัฒนา PAKA ได้ทำหน้าที่อันทรงเกียรติในการทำให้ปรัชญาการพัฒนาคนที่นี่เน้นการมีส่วนร่วมและลงมือทำ ซึ่งเป็นมรดกของ PADETC ยังคงอยู่และถูกส่งต่อไปยังคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

กรณีศึกษาของ PAKA ชี้ให้เห็นว่า ท่ามกลางโจทย์การพัฒนาที่สลับซับซ้อน การลงทุนที่คุ้มค่าและยั่งยืนที่สุด คือการพัฒนา "คน" โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลอมรวมทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติ และหล่อหลอมเยาวชนให้กลายเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลงที่พร้อมจะเติบโตและสร้างความเจริญอกงามให้กับประเทศชาติต่อไป

6) For Tomorrow's Harvest by Commonland, The Netherlands

โครงการ For Tomorrow's Harvest เป็นโครงการที่ดำเนินโดยองค์กร Commonland ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่ถือกำเนิดในประเทศเนเธอร์แลนด์ ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 2013 โดยนักนิเวศวิทยา Wijnand Pon มีจุดมุ่งหมายเพื่อฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศและวิถีชีวิตทั่วโลก โดยได้ดำเนินการมากกว่า 20 ประเทศ บนหลักการของผลได้รับกลับมา (returns) 4 ประการด้วยกันคือ การได้แรงบันดาลใจกลับมา (return of inspiration) ผลได้รับทางสังคม (social return) ผลได้รับทางธรรมชาติ (ecological return) และผลได้รับทางการเงิน (financial return)

โครงการ For Tomorrow's Harvest นั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ เป็นโครงการระยะเวลาปีครึ่ง ที่เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 2018 โดยมีความมุ่งหมายที่จะสร้างผู้เปลี่ยนแปลง (change agent) ในระบบอาหารและเกษตรจากหลากหลายภาคส่วนในสังคม อาทิ แวดวงธุรกิจ การธนาคาร ภาครัฐ ภาคเกษตร และองค์กรทางสังคม

โครงการนี้ถือเป็นห้องทดลองทางสังคม (social lab) ที่ประยุกต์ใช้ทฤษฎีตัวยู (Theory U) ในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยนำพาให้ผู้เข้าร่วมทุกคนเปลี่ยนแปลงไปตลอดเส้นทางของตัวยู เริ่มต้นด้วยการให้ผู้เข้าร่วมได้สัมผัส (sensing) ถึงระบบอาหารและได้เริ่มรู้จักกับผู้เข้าร่วมคนอื่นด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการขั้นต้นเป็นเวลา 3 วันในช่วงเดือนกันยายน ค.ศ. 2018 จากนั้นในเดือนมกราคม ค.ศ. 2019 ก็ได้มีกระบวนการบทสนทนาเชิง

สัมภาษณ์โดยสวมบทบาทเงา (shadowing) เพื่อหัดมองจากมุมมองที่แตกต่างจากตนเอง ถัดมาในเดือนมีนาคมถึงเมษายน ค.ศ. 2019 ก็ได้ให้ผู้เข้าร่วม ได้เดินทางบนเส้นทางการเรียนรู้ (journey) ซึ่งเป็นการสังเกตการณ์และการสานสัมพันธ์กับพื้นที่ทดลองหรือการริเริ่มเป็นเวลา 6 วัน และปิดท้ายด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 วันเพื่อให้เกิดภาพอนาคตที่ตกผลึกและแนวทางการพัฒนาต้นแบบ (prototype) การเปลี่ยนระบบอาหารร่วมกัน ข้อเรียนรู้ของกระบวนการนี้คือ ผู้เข้าร่วมอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ทางข้างล่างของตัวยู และอีกกลุ่มเป็นกลุ่มที่อยู่ทางข้างบนของตัวยู การมีกระบวนการที่เชื่อมทั้งสองกลุ่มไว้ได้ จึงเป็นส่วนสำคัญ

ผลที่ได้คือ เกิดการริเริ่มใหม่ 8 โครงการด้วยกัน โครงการหนึ่งสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างภาคธนาคาร ชุมชนเกษตร และมูลนิธิด้านเกษตรพื้นฟู โดยตั้งเป็นมูลนิธิที่ให้ประชาชนสามารถซื้อหุ้นกู้ เพื่อเอาเงินที่ได้จากหุ้นกู้นี้ไปซื้อที่ดิน สำหรับเกษตรกรที่ต้องการทำเกษตรแบบพื้นฟู อีกโครงการเป็นตัวเชื่อมให้ภาคธุรกิจและผู้บริโภคได้มีพื้นที่ร่วมกันในการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ หรืออีกโครงการเป็นการสร้างเกมที่ให้ภาคการเงิน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซ่อาหาร และเจ้าของที่ดิน ได้ทดลองคิดด้วยกันว่าแต่ละภาคส่วนจะช่วยสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่สู่การเกษตรที่ยั่งยืนได้อย่างไร

นวัตกรรมของโครงการนี้คือ การใช้ทฤษฎีตัวยู สำหรับการออกแบบกิจกรรม เพื่อถักสานเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้กระทำหน้าที่หลากหลาย เพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่าน ด้วยโครงการริเริ่มที่อาจจะเป็นสถาบันทางสังคมใหม่

7) The Contemplative Sustainable Futures Program, Lund University Centre for Sustainability Studies

โครงการ Contemplative Sustainable Futures Program เป็นการร่วมมือระหว่าง Lund University Center for Sustainability Studies (LUCSUS) แห่งประเทศสวีเดน กับทาง CoFSA โดยเห็นว่าการเปลี่ยนผ่านที่ภายนอก (outer transformation) ไม่อาจเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากการเปลี่ยนผ่านภายใน (inner transformation)

โครงการนี้เริ่มต้นเมื่อ ค.ศ. 2015 โดยแบ่งเป็นสามส่วนหลักด้วยกัน ส่วนแรกคือ การวิจัย ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใน และการเชื่อมต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน-ภายนอก ส่วนถัดมาคือ การเรียนการสอน โดยได้นำการเชื่อมโยงภายใน-ภายนอกเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอก และมีแนวทางที่อาจเรียกได้ว่าเป็น จิตตปัญญา (contemplative) ส่วนสุดท้ายคือ การสร้างเครือข่าย โดยเป็นการเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน ให้เกิดความร่วมมือใหม่ เกิดการแบ่งปันทรัพยากร ทำให้เกิดแพลตฟอร์มที่รองรับการเกื้อหนุนที่จะมีมาได้

โครงการนี้ถือเป็นร่มใหญ่ ให้เกิดปฏิบัติการหรือโครงการย่อยเกิดขึ้นตามมา ซึ่งก็มุ่งเน้นไปที่ การสร้างพื้นที่สำหรับบทสนทนาในแบบคิดทบทวน (reflexive) ร่วมกัน สร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการฝึกอบรมทั้งหมดเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงระบบคิด (mindset) ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายหรือเชิงสถาบัน โครงการที่เกิดขึ้น อาทิ Mind4Change เน้นไปที่ผู้กำหนดนโยบาย TransVision เน้นไปที่บทบาทของพลเมืองที่จะ

สร้างการเปลี่ยนแปลง BeChange-Together ที่ช่วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพด้วยเครื่องมือความคิด (mental tool) เพื่อยกระดับการกระทำในการในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก

ผลที่ได้คือ เกิดการร่วมมือข้ามภาคส่วน เป็นเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการเปลี่ยนผ่าน เกิดโครงการวิจัยแบบสหสาขาวิชา มีผลงานวิจัยตีพิมพ์มากกว่า 50 บทความ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน-ภายนอก การปรับเปลี่ยนสถาบันหลายระดับ และเกิดเป็นการฝึกอบรมผู้นำการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารที่มีจิตสำนึก (Conscious Food System Leadership Program) ซึ่งเป็นการร่วมมือกับ CoFSA จนถึงปัจจุบัน โดยมีการประเมินวัดผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้ที่มาเข้าร่วมด้วย

นวัตกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการนี้คือ เครือข่ายความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการทำงานระหว่างภาควิชาการกับภาคปฏิบัติการและภาคนโยบาย ผ่านโครงการร่วม และการฝึกอบรม เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบให้เกิดขึ้นจริง

กรณีศึกษาในประเทศไทย

1) Bangkok Rooftop Farming by the Network

Bangkok Rooftop Farming by the Network เป็นบริษัทธุรกิจเพื่อสังคม ในการพัฒนาโมเดลการสร้างฟาร์มสมัยใหม่ในเมือง (Urban Modern Farm) ก่อตั้งในปี 2020 โดยมีการรวมตัวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีที่มาและอาชีพแตกต่างกัน แต่มีความสนใจร่วมกัน คือ การเป็นเกษตรกรในเมืองที่ปลูกผักบนดาดฟ้า ต่อยอดจากโครงการ "นครนวัตกรรมสีเขียวแห่งการแปลงเศษอาหารเป็นฟาร์มผักกลางเมือง" ในปี 2019 โดย ห้างสรรพสินค้าเซ็นเตอร์วัน และสมาคมเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จากการสนับสนุนของสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (NIA)

ฟาร์มดาดฟ้านี้ใช้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดการขยะอินทรีย์อย่างครบวงจร รับเศษอาหาร โดยมีการแยกขยะเศษอาหาร เพื่อนำมาหมักแล้วแปลงเป็นปุ๋ยและดินสำหรับการปลูกผักใหม่ไร้สารพิษ เพื่อรับประทานอีกครั้ง และสร้างตลาดจากจุดกำเนิดลดการขนส่งผ่านการจำหน่ายด้านหน้าห้างสรรพสินค้าเซ็นเตอร์วัน และมีการส่งจองล่วงหน้าตามร้านอาหารต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดอบรมสำหรับผู้สนใจอยากปลูกผักกินเองที่บ้าน โดยสอนตั้งแต่การหมักปุ๋ยเศษอาหารด้วยตัวเอง การนำเมล็ดลงดิน รวมถึงเคล็ดลับการปลูกผักให้ได้ผลดีด้วย

พื้นที่ที่ใช้เป็นแปลงปลูกผักเป็นบริเวณพื้นที่ว่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์บนตึกสูง และตามตรอกซอกซอย ตอนนี้มีพื้นที่นาร่อง 2 แห่ง ได้แก่ พื้นที่บริเวณอนุสาวรีย์ชัยฯ ห้างสรรพสินค้าเซ็นเตอร์วัน โดยมีการจัดการขยะเศษอาหารแปลงเป็นก๊าซหุงต้มและปุ๋ย และมีสวนผักบนดาดฟ้า ผลคือช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะของห้างลง และบริเวณเจริญกรุง ตลาดน้อย คือ พื้นที่ว่างของบริษัท Yip in Tsoi เป็นการจัดการขยะเศษอาหารให้เป็นปุ๋ยด้วยขุยมะพร้าว โดยนำปุ๋ยที่ได้มาใช้ในการปลูกผักในบริเวณอาคารจอดรถของบริษัท Yip in Tsoi รวมถึงตามทางเดิน ร้านค้า ตรอกซอกซอย และจะมีการขยายโมเดลไปสู่พื้นที่อื่นต่อไป โดยมีเป้าหมายในการทำฟาร์มดาดฟ้ารูปแบบนี้ให้ได้เยอะที่สุดในกรุงเทพฯ

ฟาร์มตลาดฟ้าเป็นการสร้างนวัตกรรมทางสังคม โดยมีคนเป็นศูนย์กลางในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนเมือง และสร้างการสนทนาทางสังคม (Social Dialogue) เปิดพื้นที่ให้ทุกคนที่มีความรู้ ความสนใจได้มาเจอกัน เรียนรู้และทดลองทำไปพร้อมกัน จนเกิดความร่วมมือภาคเอกชน และประชาสังคมทำให้เกิดแนวทางแก้ปัญหาใหม่ในชุมชน และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน

2) ศูนย์การเรียนรู้เกษตรในเมือง เซฟติสฟาร์ม เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร

ศูนย์การเรียนรู้เกษตรในเมือง เซฟติสฟาร์ม เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร หรือ สวนผักชุมชน “เซฟติสฟาร์ม” ก่อตั้งโดยกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมในพื้นที่คลองบางมด และได้รับการสนับสนุนจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบชุมชนริมคลองฝั่งธนบุรี เครือข่ายคลังสมองของพื้นที่และแผนผังภูมิทัศน์ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวอย่างยั่งยืน (โครงการ Green Thonburi) โดยการสนับสนุนของหน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และการใช้แนวคิดศูนย์เรียนรู้เกษตรในเมืองจาก สวนผักคนเมือง

สวนผักชุมชน “เซฟติสฟาร์ม” ขนาด 2 ไร่เศษ เคยเป็นพื้นที่ปลูกส้มบางมด สินค้าเกษตรที่มีชื่อเสียงย่านคลองบางมด ปัจจุบันพื้นที่เกษตรกว่าร้อยละ 60 เป็นพื้นที่รกร้างไม่สามารถทำเกษตรได้ จากปัญหาดินเค็ม สภาพดินเค็มจนไม่สามารถทำสวนผลไม้แบบเดิมได้ ในวิกฤตโรคระบาดโควิด-19 คนในชุมชนย่านคลองบางมดได้รับผลกระทบขาดแคลนอาหาร จึงทำให้กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาชุมชน เป็นกลุ่มที่ทำงานกับชุมชนในเขตทุ่งครุ กทม. มานานกว่า 20 ปี ร่วมกันคิดแก้ปัญหาด้วยการ ทำพื้นที่อาหารปลอดภัยตามแนวคิด สวนผักคนเมือง นอกจากได้แบ่งปันอาหารให้กับคนในชุมชน ก็ยังพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ สร้างอาชีพให้คนในชุมชน และสร้างเป็นโมเดลธุรกิจเชื่อมโยงกับด้านการท่องเที่ยวที่เป็นฐานงานเดิม คือ ท่องเที่ยวคลองบางมด โดยเป็นการทำงานพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชนที่สนใจกับอาสาสมัครพัฒนาชุมชน

ผลที่ได้ ต้นแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินขนาดเล็กริมคลองที่ไม่สามารถทำสวนส้มแบบดั้งเดิมได้ กลับมาเป็นพื้นที่สวนผักลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้เสริม เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน และคนนอกชุมชนได้เข้าไปเรียนรู้ชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันทำให้เกิดความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ระหว่าง คนนอกกับคนใน เช่น การที่คนนอกชุมชนเข้าไปเรียนรู้ชุมชนผ่านกิจกรรม เช่น การปลูกผัก ทำปุ๋ย และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คลองบางมด กับคนในชุมชน ชุมชนได้รับทุนสนับสนุนในการพัฒนางานให้ขยายกว้างขึ้น เกิดเครือข่ายมากขึ้น

นวัตกรรมทางสังคม ศูนย์การเรียนรู้เกษตรในเมือง เซฟติสฟาร์ม เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร หรือ สวนผักชุมชน “เซฟติสฟาร์ม” คือ โมเดลการทำงานพัฒนาในรูปแบบผู้ประกอบการสีเขียว คือ การนำทุนพื้นที่ ได้แก่ ผู้คนที่มีพื้นฐานด้านการเกษตร พื้นที่รกร้างมาสร้างประโยชน์รูปแบบใหม่ การเติมองค์ความรู้ด้านการจัดการและการวางแผนเพื่อมีที่ดินทำกินให้คนในชุมชน ที่เปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบช่วยเหลือเป็นการพัฒนาด้านความรู้และให้คนในชุมชนได้ลงมือทำผ่านการเรียนรู้ จนสามารถมีแนวทางการเป็นผู้ประกอบการในรูปแบบของตนเอง

3) สวนผักไร้สารบ้านpunทรัพย์ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร

สวนผักไร้สารบ้านpunทรัพย์ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ได้รับการสนับสนุนองค์ความรู้ผ่านโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยเกริก และได้รับงบประมาณสนับสนุน 100,000 บาท จากบริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) หรือ DTAC ภายใต้โครงการดีแทคพลิกไทย และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในการร่วมคิด ร่วมลงมือทำสวนเกษตร

สวนผักไร้สารบ้านpunทรัพย์ เกิดจากการรวมกลุ่มของคนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการรื้อย้ายชุมชนใต้สะพาน เมื่อปี พ.ศ. 2544 เพื่อเรียกร้องสิทธิในเรื่องที่อยู่อาศัย ต่อมาในปี 2545 ได้ซื้อที่ดินในชุมชนpunทรัพย์ เขตสายไหม ชุมชนมีการเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกผักตั้งแต่ตั้งเป็นชุมชนpunทรัพย์ แต่ในช่วงแรกเป็นการปลูกแบบต่างคนต่างปลูกไม่มีการดูแลแบบร่วมกัน หลังวิกฤตน้ำท่วมกรุงเทพ ปี 2554 คนในชุมชนต่างพื้นการทำแปลงผัก แต่ไม่ประสบความสำเร็จ แยกนำชุมชนหาวิธีการแก้ปัญหาจนได้รับการสนับสนุนผ่านโครงการวิจัยของมหาวิทยาลัยเกริก ในรูปแบบกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) เน้นสร้างการเรียนรู้ในคนในชุมชนเรื่องต่างๆ อาทิ การแก้ปัญหากลุ่มพืชโดยไม่ใช้สารเคมี การสร้างช่องทางการสื่อสาร การบริหารจัดการกลุ่ม/ชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติการและมีทีมนักวิจัยเป็นเสมือนโค้ช/พี่เลี้ยง (Facilitator) เป็นผู้อำนวยการต่างๆ ให้กับชุมชน

ผลที่ได้ ชุมชนเกิดพื้นที่กลาง สำหรับทำกิจกรรมที่ช่วยสร้างสัมพันธ์ให้กับคนทุกวัยในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลสวนผัก โรงเห็ด และกิจกรรมเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้การทำปุ๋ย การเรียนรู้การสังเกตดูแลต้นพืชโดยไม่ใช้สารเคมี เป็นต้น แต่เสียงสะท้อนของผู้สูงอายุในชุมชน กล่าวว่า “การมีสวนเกษตรทำให้ รู้สึกแข็งแรง ขยันตื่นเช้า ตีสามตีสี่มารดน้ำ เก็บเห็ด ปลูกผัก ทำปุ๋ย” ทำให้มีความสุขมากขึ้น ทำให้ทุกคนได้มีกิจกรรมร่วมกันมากขึ้นกว่าเดิมที่ทุกคนมีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากการมุ่งทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และหนี้สินที่มาจากการสร้างที่อยู่อาศัย การผ่านอดทนผ่านความไม่สำเร็จในช่วงแรกแล้วค้นหาวិธี

นวัตกรรมทางสังคมของ สวนผักไร้สารบ้านpunทรัพย์ เขตสายไหม คือ การสร้างพื้นที่กิจกรรมส่วนกลาง เพื่อจัดสภาพแวดล้อมให้คนในชุมชนในช่วงวัยที่แตกต่างกันได้ออกมาปฏิสัมพันธ์กันผ่าน งานเกษตร เช่น รดน้ำ ต้นไม้ เก็บเห็ด การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการปรุงอาหารจากวัตถุดิบจากในสวนผัก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพราะกิจกรรมที่เคยทำร่วมกันมันหายไป

4) โครงการสวนผักคนเมือง ดำเนินงานโดยมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน

โครงการสวนผักคนเมือง ดำเนินงานโดย มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) ร่วมกับ ภาควิชาเครือข่าย อาทิ มูลนิธิศูนย์สื่อเพื่อการพัฒนา และศูนย์อบรมเกษตรในเมือง ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โครงการสวนผักคนเมือง หนึ่งในประเด็นทำงานของ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย) เพื่อเป็นการบรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่และสร้างความสัมพันธ์ของเกษตรกรกับผู้บริโภค ตามแนวทางการทำงานด้านการ

แผนแพร่ สื่อบริการ โดยมียุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงาน 3 ด้าน คือ 1) ปฏิบัติการขับเคลื่อนระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบอาหารเพื่อสุขภาวะฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน 2) ความรู้ การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อระบบเกษตรและระบบอาหาร และ 3) สื่อสารและนโยบาย สังคมเปลี่ยนผ่านสร้างการเปลี่ยนแปลง หรือให้เกิดความเท่าทัน ปรับตัว รับมือ

โครงการสวนผักคนเมือง ดำเนินงานตั้งแต่ เมษายน 2553 - ปัจจุบัน (2568) จากปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ราคาอาหารสูง อาหารขาดคุณภาพ และขาดแคลนอาหารในภาวะวิกฤติ รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพของคนเมือง ทำให้เกิดแนวคิดในการพัฒนา คน ให้รับมือต่อปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และวิกฤติต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น สถานการณ์ระบาดโควิด-19 ได้มีการกำหนดเป้าหมายสำหรับกลุ่มประชากรในเมืองใหญ่ต้องสามารถยกระดับการพึ่งพาตนเองในเรื่องอาหาร การเพิ่มพื้นที่อาหารปลอดภัยให้กับเมือง และขับเคลื่อนนโยบายเกษตรในเมือง ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น ศูนย์ฝึกอบรม ศูนย์เรียนรู้ และพื้นที่ต้นแบบการทำเกษตรในเมืองที่มีหลักสูตร การสนับสนุนทุนขนาดเล็กให้เกิดการทำเกษตรในเมือง เช่น สวนผักเป็นลักษณะการแบ่งปัน (Land sharing) สร้างพื้นที่ความสัมพันธ์ สร้างพื้นที่เรียนรู้สำหรับเด็ก การสร้างพื้นที่เชื่อมโยงและกระจายอาหารปลอดภัย เป็นการรวมเครือข่ายจากเกษตรกรอินทรีย์ทั่วประเทศไทยมากระจายสินค้าในเมืองเป็น ตลาดกระจายสินค้า (City Farm Market) การสร้างเทศกาลประจำปี เช่น เทศกาลสวนผักคนเมือง งานเสวนาวิชาการเกษตรแขนงต่าง ๆ กิจกรรมทัวร์สวนผักคนเมือง เทศกาลข้าวใหม่ เป็นต้น และ การจัดกิจกรรมช่วยเหลือ กลุ่มคนจนเมือง ให้เข้าถึงความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย

ผลที่ได้ จากโครงการสวนผักคนเมืองจากการขับเคลื่อนงานแบบเครือข่าย ประสานความร่วมมือระดับปฏิบัติการพื้นที่ ทำให้เกิดตัวอย่างการปฏิบัติการพื้นที่ อาทิ พื้นที่สวนผักชุมชนกระจายอยู่พื้นที่ต่าง ๆ ของเมือง สวนผักเพื่อการเรียนรู้ของเด็ก เป็นกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กได้เชื่อมโยงกับธรรมชาติและอาหาร สวนผักบำบัด เป็นพื้นที่ดูแล เยียวยาใจและร่างกายผ่านกิจกรรมจากสวนผัก และพื้นที่เชื่อมโยงและกระจายอาหาร City Farm Market เป็นพื้นที่แบ่งปันและสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน นอกจากผลผลิตที่จับต้องได้ ยังมีผลผลิตที่จับต้องไม่ได้ คือ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดจากกิจกรรมของโครงการในระดับครอบครัว ชุมชน และเป็นเครือข่ายของผู้คนที่สนใจและมีความหวังต่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี มีอาหารที่ปลอดภัย เกิดความมั่นคงทางอาหาร

นวัตกรรมทางสังคม โครงการสวนผักคนเมือง คือ พื้นที่ปฏิบัติการต้นแบบการผลิตอาหารในเมือง พื้นที่เรียนรู้สำหรับเด็ก พื้นที่ดูแลใจกายสำหรับทุกวัย และกระบวนการประสานเครือข่ายด้านอาหารในเมือง

5) แพลตฟอร์มตามสั่งตามส่ง โดย issie, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ

ตามสั่งตามส่ง เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยกลุ่มวิจัยนวัตกรรมเพื่อสังคมสมานฉันท์และเศรษฐกิจถ้วนถึงแห่งเอเชีย (issie) สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ศูนย์ประสานงานเพื่อการวิจัยแรงงาน จุฬาฯ สำนักบริหารวิจัย และ CU Social Innovation Hub

โครงการนี้ต่อยอดจากงานวิจัย “ไรเดอร์-ฮีโร่-โซ่ตรวน ว่าด้วยสภาพการทำงานและหลักประกันทางสังคมของแรงงานส่งอาหารบนเศรษฐกิจแพลตฟอร์มในสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19” ที่วินมอเตอร์ไซค์มีรายได้ลดลง ร้านอาหารต้องขายอาหารในแพลตฟอร์มเท่านั้น หรือบางส่วนก็ใช้แพลตฟอร์มไม่เป็น ทั้งนี้แพลตฟอร์มเองก็มีการเก็บส่วนแบ่งรายได้จากร้านค้ามากถึง 30-35% ทำให้มีการปรับราคาอาหารขึ้นหรือลดปริมาณของอาหารลง ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการพัฒนารูปแบบธุรกิจโดยใช้แนวคิดและคุณค่าหลักในเรื่องเศรษฐกิจสมานฉันท์ (Social Solidarity Economy) เพื่อแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยการสร้างแพลตฟอร์มบริการรับ-ส่งอาหารในชุมชน โดยไรเดอร์ในชุมชน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมกันออกแบบกระบวนการ กฎหรือกติการ่วมกันให้เป็นธรรมกับทุกฝ่าย ทำให้ผู้คนในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นการทำกิจกรรมรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ต่อไป นำมาสู่การพัฒนาสุขภาวะชุมชน

แพลตฟอร์มใช้งานได้ง่ายผ่านแอปพลิเคชันไลน์ โดยลูกค้าจะกดสั่งอาหาร แล้วคำสั่งจะไปขึ้นแสดงที่ไรเดอร์ ร้านค้าจะบอกระยะเวลาที่ใช้ในการทำอาหาร และมีการแจ้งเตือนไรเดอร์ให้มารับอาหารไปส่ง มีแผนที่และโทรศัพท์โทรหาลูกค้าได้ ค่าส่งนั้นลูกค้าจะจ่ายค่าส่งตามจริง เน้นการให้บริการในรัศมีประมาณ 3-5 ตารางกิโลเมตร โดยร้านอาหารและไรเดอร์ในชุมชน ซึ่งลูกค้าคือคนที่อาศัยในชุมชน โดยเราสามารถส่งอาหารมากกว่า 1 ร้านได้ เพราะแต่ละร้านไม่ได้อยู่ไกลกันมาก อาจมีบวกค่าส่งเพิ่มเล็กน้อย แต่ไม่มีบวกค่าส่วนแบ่งการขาย และไม่ต้องส่งแยกออเดอร์เหมือนแพลตฟอร์มอื่น

แพลตฟอร์มนี้เริ่มต้นใช้จริงในปี 2563 โดยเริ่มในพื้นที่ลาดพร้าว 101 เป็นพื้นที่แรก ปัจจุบันมี ร้านค้าร่วมโครงการกว่า 70 ร้าน และไรเดอร์ 44 คน ต่อมาได้มีการขยายไปใช้บริการในพื้นที่อื่น ๆ ได้แก่ สามย่าน เจริญกรุง เพชรเกษม 28 รวมถึงไปในพื้นที่ต่างจังหวัดในภาคใต้ ได้แก่ ภูเก็ต เบตง และสายบุรี ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละพื้นที่

ตามสั่งตามส่งเป็นทางเลือกหนึ่งของแพลตฟอร์มรับส่งอาหารโดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน ลดการเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภคและร้านค้ารายย่อยด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสมานฉันท์ ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการออกแบบกฎและกติกาที่เป็นธรรมและเป็นเจ้าของร่วมกัน อีกทั้งสร้างความมั่นคงทั้งในเรื่องอาชีพและรายได้ให้คนในชุมชน ที่สำคัญสร้างความสัมพันธ์และความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากขึ้น

ตารางที่ 1 สรุปตัวอย่างนวัตกรรมระบบอาหารในประเทศไทย

	โจทย์ปัญหา	การขับเคลื่อน	นวัตกรรม
Bangkok Rooftop Farming	อาการเหลื้ทิ้งจำนวนมากจากการบริโภคในอาคารขนาดใหญ่	เปลี่ยนเศษอาหารเหลื้ทิ้งให้กลายเป็นดินสำหรับปลูกผัก	การปิ ดวัฏจักรของเศรษฐกิจหมุนเวียน
ศูนย์การเรียนรู้เกษตรในเมือง เซฟติสฟาร์ม	1) การแสวงหาแก่นของชีวิตที่ความหมายในเมืองสมัยใหม่ 2) สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมจนสูญเสียพืชท้องถิ่นและชุมชนขาดแคลนอาหาร	พื้นที่สวนผักคนเมืองและกิจกรรมชุมชน	1) ตัวแบบทดลองชีวิตรูปแบบใหม่ 2) บูรณาการสวนผักกับการเรียนรู้และการท่องเที่ยวท้องถิ่น
สวนผักไร้สารบ้านpunthory	1) ความอยู่รอดของชุมชนเมืองที่มีรายได้น้อย 2) ปัญหาความมั่นคงทางอาหารและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่ถูกไล่รื้อและย้ายถิ่น	พื้นที่สวนผักและกิจกรรมชุมชน	พื้นที่เอนกประสงค์เพื่อความมั่นคงทางอาหารและการฟื้นฟูความสัมพันธ์
โครงการสวนผักคนเมือง	ขยายผลการเปลี่ยนผ่านระบบอาหารที่แตกหักในเมือง	ศูนย์ฝึกอบรม ศูนย์เรียนรู้ และพื้นที่ต้นแบบการทำเกษตรในเมืองที่มีหลักสูตรการสนับสนุนทุนขนาดเล็กให้เกิดการทำเกษตรในเมืองและตลาดสีเขียว	เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ข้ามพื้นที่ ข้ามภาคส่วน เชื่อมโยงผู้คนในห่วงโซ่อาหาร
แพลตฟอร์มตามสั่งตามส่ง	ความเปราะบางของแรงงานผู้ส่งอาหาร (ไรเดอร์) ในเมือง เนื่องจากไม่สามารถรวมตัวกันต่อรองได้	แพลตฟอร์มที่มีการเป็นเจ้าของร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจสังคมสมานฉันท์	การเชื่อมโยงผู้คนในห่วงโซ่อาหาร

จากกรณีศึกษาข้างต้น เราอาจจะสรุปลักษณะของนวัตกรรมสังคมระบบอาหารเมือง ได้ดังนี้ (แต่ละกรณี ไม่ได้จะต้องมีครบทุกลักษณะ)

- **สร้างความมั่นคงทางอาหาร การพึ่งพาตนเอง อธิปไตยทางอาหาร และการฟื้นคืน (resilience) เน้นกลุ่มคนรายได้น้อย คนจนเมืองและคนเปราะบาง** นวัตกรรมสังคมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว โดยเฉพาะที่เป็นส่วนผักรั้น เป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันความมั่นคงทางอาหาร (food security) ในฐานะที่หมายถึงการมีอาหารพอเพียง ไปสู่การพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น ในการผลิต และอาจไปถึงขั้นสร้างอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) อันหมายถึง สิทธิในการเลือกอาหารที่จะบริโภคหรือผลิตได้เอง โดยไม่สร้างผลกระทบทางลบต่อนิเวศ เหล่านี้สำคัญต่อการทำให้ชุมชนเมืองมีความสามารถในการฟื้นคืนมากขึ้น ในสภาพแวดล้อมที่ผันผวนปรวนแปร และเน้นที่กลุ่มเป้าหมายคนรายได้น้อย คนจนเมืองและกลุ่มคนเปราะบาง
- **สร้างการดูแลร่วมหรือแพลตฟอร์มร่วมจากความสัมพันธ์ฐานล่าง ตัดข้ามการแบ่งส่วนในห่วงโซ่** เป็นการดึงพลังของการดูแลร่วม (commons) กลับมาจากระบบอาหารในเมืองที่แยกส่วน เช่นในกรณีของตามสั่งตามส่ง ที่ทำให้ร้านอาหารในชุมชนกับผู้ส่งอาหารมีความเชื่อมโยงกัน และได้สร้างแพลตฟอร์มแห่งการเป็นเจ้าของร่วม เป็นตัวดำเนินการสำคัญ โดยตัดบริษัทที่เป็นเจ้าของแพลตฟอร์มออกไป นี่ทำให้ระบบกระชับมากขึ้นและผู้คนในระบบสัมผัสและสัมพันธ์กันได้มากขึ้น อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสมานฉันท์และความเป็นธรรม
- **ฟื้นย่าน/ท้องถิ่นเทศกาล ที่มา และตลาดอาหารเชิงอัตลักษณ์ เพื่อสานความสัมพันธ์เชื่อและความเชื่อใจ** ข้อนี้เด่นชัดในกรณีการสร้างตลาดต่างๆ ในฐานะพื้นที่ทางกายภาพ ให้ผู้คนได้สัมพันธ์กันมากกว่าในบทบาทที่แบ่งแยกระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย กล่าวคือตลาดเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) มากกว่านามธรรมของการแลกเปลี่ยน (transaction) อาหารไม่ได้เป็นแค่สินค้า (commodity) แต่เป็นสื่อกลางของการดูแลเอาใจใส่ร่วมกัน อาหารเป็นสิ่งแสดงแทนอัตลักษณ์ท้องถิ่น การฟื้นคืนท้องถิ่น (re-localization)
- **ริเริ่มพื้นที่สวนหย่อม (pocket park) เอนกประสงค์ ทั้งผลิตอาหาร เรียนรู้ เยียวยา** แม้ว่าพื้นที่เมืองจะมีมูลค่ามากขึ้น แต่ก็มีความพยายามนำพื้นที่ในเมืองไปใช้โดยพ้นจากกรอบจำกัดของการคิดเชิงมูลค่า แต่มองพัฒนาการของมนุษย์เป็นสำคัญ ดังในกรณีของสวนผักต่างๆ นอกจากจะเป็นแหล่งเพาะปลูกแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ เพื่อให้การพัฒนาคนเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศ และนอกจากนี้แล้ว ก็ยังรวมไปถึงการเยียวยาจิตใจ ที่อ่อนล้าหมดพลังจากความแปลกแยก หรือการแบ่งแยกต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในเมือง
- **สร้างเศรษฐกิจหมุนเวียน ปิดวงจรให้ของเสียเป็นศูนย์** เป็นการพลิกมุมมองโดยให้พื้นที่เป็นตัวตั้ง จากนั้นจึงพัฒนางานวงจรกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับอาหารให้สอดคล้องกันไป ดังเช่นในกรณีสวน

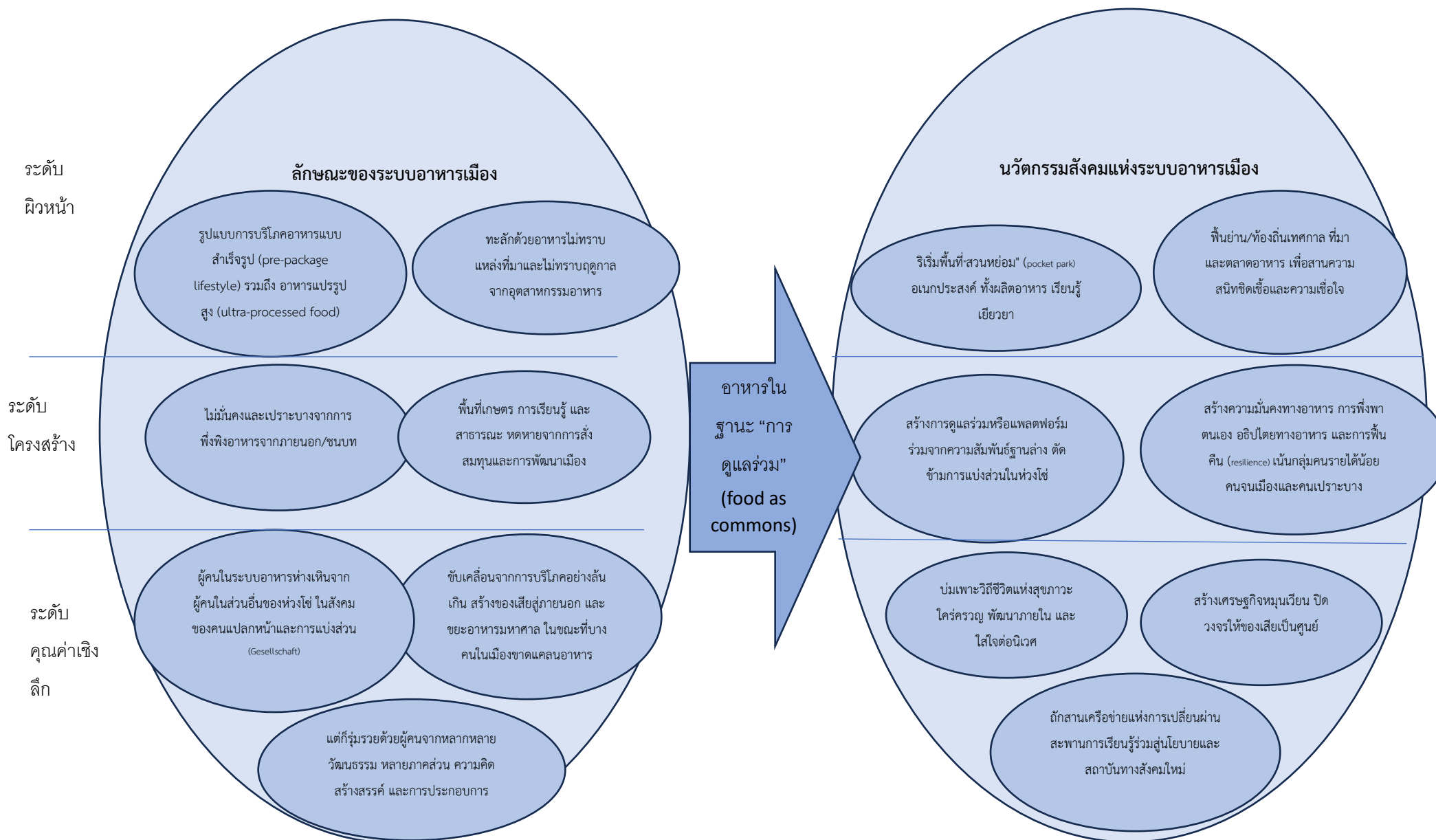
ผักตดเผาที่นำเอาเศษอาหารจากห้างสรรพสินค้าและโรงแรมมาแปลงเป็นปุ๋ยสำหรับปลูกผัก และผักนี้ก็หมุนเวียนไปจำหน่ายในห้างหรือโรงแรมต่อ ในแง่นี้ ความหมายว่าสิ่งใดเป็นของเสีย (waste) จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวมันเอง แต่ขึ้นอยู่กับห่วงโซ่ที่เกี่ยวข้อง หากมันมีที่ไปต่อที่ก่อให้เกิดประโยชน์ได้ ก็ไม่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นของเสีย

- **บ่มเพาะวิถีชีวิตแห่งสุขภาวะ ใคร่ครวญ พัฒนาภายใน และใส่ใจต่อนิเวศ** บางกรณีเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการจัดอบรม ซึ่งมาจากความตระหนักว่า การเปลี่ยนแปลงแค่โครงสร้างภายนอกเท่านั้นไม่เพียงพอ ต่อให้เปลี่ยนแปลงเท่าไรแต่ถ้าภายในไม่เปลี่ยนไปด้วย ก็จะกลับไปเป็นเช่นเดิมอีก การอบรมอาจใช้ระบบอาหารเป็นเส้นทางการเรียนรู้ (journey) เชื่อมตนเองจากสติรู้ไปสู่ระบบใหญ่ที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ โดยนำพาผู้เข้าร่วมให้เติบโตไปตามทฤษฎีตัวยู ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ไม่ใช่จากการรับฟัง
- **ถักสานเครือข่ายแห่งการเปลี่ยนผ่าน สะพานการเรียนรู้ร่วมสู่นโยบายและสถาบันทางสังคมใหม่** เป็นนวัตกรรมสังคมในแง่ของการเกิดใหม่ขององค์กรทางสังคม ทำให้เกิดการเชื่อมต่อใหม่ๆ ที่ข้ามการแยกส่วนแบบเดิมที่แยกเป็นไซโล (silo) นำมาสู่การทำให้เกิดการคิดร่วม (collective intelligence) ของคนหลากหลายภาคส่วนที่ก้าวข้ามจากกรอบของตนเอง อันจะนำไปสู่นโยบายสาธารณะที่เป็นนวัตกรรม หรือสถาบันทางสังคมใหม่ ที่สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ที่จะเปลี่ยนระบบคิดและพฤติกรรม

อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดคือ การถักสานความสัมพันธ์อย่างใหม่ขึ้น ทั้งกับตนเอง กับคนรอบข้าง/สังคม และกับนิเวศ สร้างการบรรสานสอดคล้องอย่างใหม่จากระบบที่แตกหัก อีกนัยหนึ่ง ใช้ “การดูแลร่วม” เป็นจุดพลิก ไปสู่การรังสรรค์ใหม่

ทั้งนี้ เราอาจสรุปลักษณะระบบอาหารเมือง และนวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหารเมือง เป็นแผนภาพที่แสดงการเปลี่ยนผ่าน จากองค์ประกอบของระบบอาหารที่แตกหัก (วงด้านซ้าย) ไปสู่ นวัตกรรมสังคม (วงด้านขวา) ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 จากระบบอาหารเมือง สู่วัฒนธรรมสังคมแห่งระบบอาหารเมือง

3. การเปลี่ยนแปลงจากภายในเพื่อสร้างนวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหาร

ดังที่เราได้แสดงการเปลี่ยนผ่านไปแล้ว ว่าเปลี่ยนจากสิ่งใด ไปสู่สิ่งใด โจทย์ข้อถัดมาคือ เมื่อเราต้องการสร้างการเปลี่ยนผ่านของระบบอาหาร เราจะทำได้อย่างไร ทั้งนี้ จากท่อนข้างต้นของบทความนี้ จะเห็นได้ว่า ประเด็นที่ต้องขบให้แตกและให้เห็นลึกกว่าปรากฏการณ์ผิวหน้าคือ การแบ่งแยกทางนิเวศวิทยา การแบ่งแยกทางสังคม และการแบ่งแยกทางจิตวิญญาณ การแก้ไขที่ประเด็นเหล่านี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยการทำซ้ำเดิม โดยไม่เปลี่ยนบริบทหรือปัจจัยที่กว้างกว่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในทางสังคมวิทยา นักสังคมวิทยา Ulrich Beck เห็นว่า นี่เป็นผลจากการคิดแบบสมเหตุสมผลเชิงเครื่องมือ (instrumental rationality) ในสังคมทันสมัย (modernity) การแก้ไขต้องอาศัยการคิดแบบเจริญสติ (reflexivity) หรือถอยห่างจากวิธีคิดในแบบเดิมเพื่อส่องสะท้อนมันออกมา เป็นตัวตั้งต้น แนวทางการแก้ไขปัญหาก็ที่เรายึดมั่นถือนั่น อาจเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาก็ได้ (Beck, 1992)

ในทางทฤษฎีองค์กร ข้อนี้สอดคล้องกับตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (iceberg model) ที่เชื่อกันให้เรามองให้ลึกกว่าเหตุการณ์ผิวหน้า (event) หรือปรากฏการณ์ ไปสู่ระดับรูปแบบ (pattern) ให้เห็นแนวโน้มหรือพฤติกรรมที่วนซ้ำ จากนั้นลงไปสู่ระดับโครงสร้าง (structure) ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงระบบที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่มองเห็น และสุดท้าย ลงไปลึกที่ระดับคุณค่าเชิงลึกหรือรูปแบบมโนทัศน์ (mental model) ซึ่งคือวัฒนธรรมหรือความคิดความเชื่อ ที่ไม่ได้รับการตรวจสอบ ที่เป็นต้นตอของปรากฏการณ์ปัญหา

ในทางระบบอาหาร หากดูตามแผนภาพที่ 2 เราอาจจะเห็นได้ว่า ปัญหาในระบบอาหารอาจไล่เรียงลงมาในแต่ละระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้นได้เช่นกัน โดยที่ระดับผิวหน้าจะข้องเกี่ยวกับสสารเป็นหลัก และพอไล่ลงมาถึงระดับโครงสร้าง ก็จะเป็นเงื่อนไขที่เป็นปัจจัย จนมาถึงระดับล่างสุด ก็จะเป็นคุณค่าเชิงลึก ที่เป็นพลังขับเคลื่อน

แนวทางหนึ่งที่จะพาเราลงไปลึกเรื่อยๆ จนถึงรูปแบบมโนทัศน์และลึกกว่านั้น พร้อมกันนั้นเองก็เป็นแนวทางปฏิบัติที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระบบ สร้างสรรค์สิ่งใหม่และนวัตกรรมได้ ก็คือทฤษฎีตัวยู (Theory U) (ออตโต ชาร์มเมอร์, 2563) ซึ่งเราจะได้นำมาพินิจพิเคราะห์โดยละเอียดในที่นี้ ด้วยเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะช่วยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผล โดยเน้นที่การเปลี่ยนแปลงภายใน ที่สอดคล้องกับการสร้างนวัตกรรมสังคมแห่งระบบอาหารเมืองได้

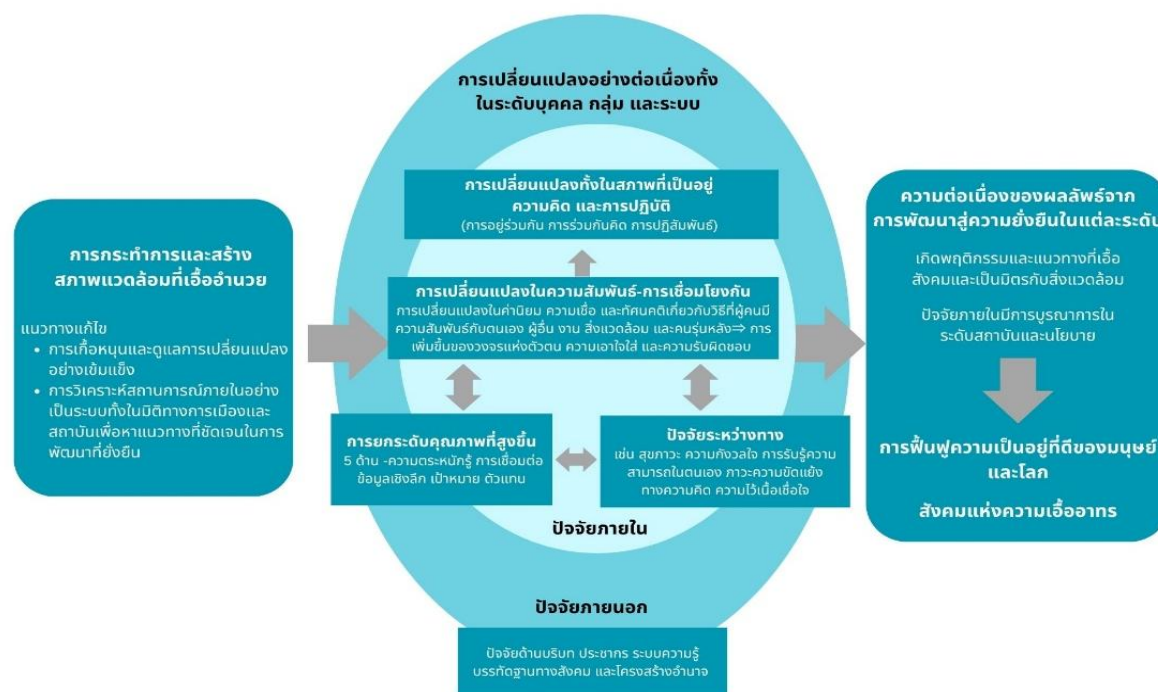
นอกจากนี้ เราจะได้เชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals: IDG) ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ตีคู่มากับการพัฒนาภายนอกอย่าง เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) และจะได้กล่าวถึงเครือข่ายระดับโลกที่นำแนวคิดนี้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร คือ พันธมิตรระบบอาหารที่มีจิตสำนึก (Conscious Food Systems Alliance: CoFSA) ด้วยเช่นกัน

เป้าหมายการพัฒนาภายใน (Inner Development Goals: IDG)

1) ที่มาของเป้าหมายการพัฒนาภายใน

เป้าหมายการพัฒนาภายใน หรือ Inner Development Goals (IDGs) เกิดขึ้นในปี 2019 โดยองค์กรต่าง ๆ เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาความสามารถ คุณสมบัติ และทักษะที่จำเป็นของบุคคลและองค์กรในการรับมือกับปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน ถึงแม้สหประชาชาติจะมีแนวคิด Sustainable Development Goals (SDGs) เพื่อสร้างสังคมโลกที่ยั่งยืน มีการนำความรู้มาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม และความยากจน แต่กลับพบว่าการดำเนินการในการบรรลุเป้าหมายนั้นเป็นไปอย่างล่าช้า รวมถึงความท้าทายบนโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าเราจำเป็นต้องเพิ่มทักษะการพัฒนาภายในของมนุษย์ เพื่อไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 ด้านได้ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างองค์ความรู้ แรงบันดาลใจ และเสริมพลังให้ผู้คนในการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่ดีขึ้นและช่วยให้เห็นเป้าหมายและความหมายในชีวิตของตนเองและผู้รอบข้างมากยิ่งขึ้น เป้าหมายการพัฒนาภายในนี้ได้ถูกนำเสนอต่อสาธารณะครั้งแรกในงานประชุม Mind Shift Digital Conference ที่ Stockholm School of Economics ในเดือนพฤษภาคม 2020 (Jordan et al., 2021) คณะทำงานหลักที่คิดค้นกรอบแนวคิด IDG คือ Fredrik Lindencrona ผู้ที่เป็นหัวหน้าฝ่าย Research Co-Creation ปัจจุบันเขาและทีมงานเป็นผู้ประมวลความรู้ IDG จากทั่วโลก

แผนภาพที่ 3 การเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกเพื่อสร้างความยั่งยืน

แผนภาพนี้เป็นการเชื่อมโยงการพัฒนาภายในซึ่งก็คือเป้าหมายการพัฒนาภายใน (IDG) เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) โดยเป็นการประสานกันระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัย

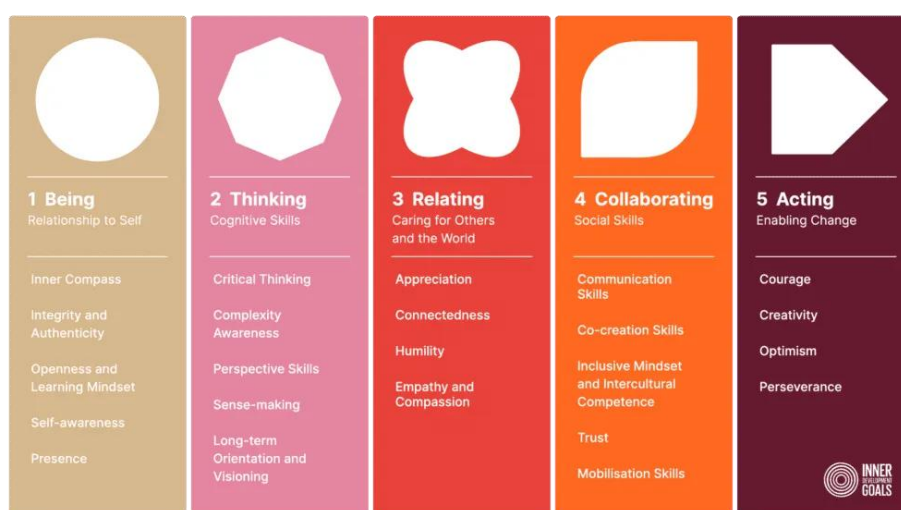
ภายนอก เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และระบบ เชื่อมโยงให้มีความสัมพันธ์กับโลกมากยิ่งขึ้น สุดท้ายนำมาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการฟื้นฟูความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และโลก

กรอบแนวคิดเป้าหมายการพัฒนาภายในพัฒนาขึ้นจากการศึกษาวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย และนักปฏิบัติกว่า 4,000 คน รวมถึงมีการสำรวจความคิดเห็นจากผู้คน 100,000 คนจาก 100 ประเทศ โดยมีตัวแทนจากผู้ที่ทำงานภาคการเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) นักวิจัย ภาคธุรกิจ และคนทั่วไป ทั้งนี้ยังมีความร่วมมือกับสถาบันทางวิชาการที่มีชื่อเสียงไม่ว่าจะเป็น Stockholm School of Economics, Stockholm University, Karolinska Institute และ Lund University นอกจากนี้ยังมีที่ปรึกษาเป็นผู้เชี่ยวชาญและนักวิจัยชั้นนำระดับโลก อาทิ Amy C. Edmondson, Ph.D. จาก Harvard Business School, Jennifer Garvey Berger, Ph.D. จาก Harvard University, Otto Scharmer, MIT Sloan School of Management กรอบแนวคิดนี้มีการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็นทักษะในการทำงานที่สำคัญ 23 ทักษะ ใน 5 มิติ (IDG Initiative, 2023)

นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจและองค์กรหลายแห่ง ได้แก่ Ekskåret Foundation, 29k, The New Division, Ashoka, Close, Ericsson, Houdini, Hofstede Insights, IKEA, Telia Company, Motivation.se, Midroc, Region Stockholm, Spotify, Tenant & Partners และ EU Erasmus+ รวมถึงองค์กรชั้นนำอื่น ๆ อีกมากมาย (Jordan et al., 2021)

2) องค์ประกอบของเป้าหมายการพัฒนาภายใน

แนวคิดเรื่องเป้าหมายการพัฒนาภายในได้รับการศึกษาวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายศาสตร์ พบว่าประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ 23 ทักษะ จัดอยู่ใน 5 มิติ (Jordan et al., 2021 ; รัตติกรณ์ จงวิศาล และคณะ, 2567) ดังนี้

รูปที่ 1 IDG Framework

ที่มา : Inner development goals (n.d.)

I. มิติที่ 1 การเป็น การอยู่ - การเชื่อมโยงกับตัวเอง (Being — Relationship to Self)

ทักษะนี้กล่าวถึงการบ่มเพาะและพัฒนาชีวิตภายใน รวมถึงมีการเชื่อมโยงกับสภาวะภายในตัวเรา เช่น ความคิด ความรู้สึก และร่างกาย ซึ่งจะช่วยให้เราช่วยให้เราเกิดสติ มีความรู้ตัว และเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง เพื่อรับมือกับความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นได้ โดยมีทักษะที่สำคัญ ได้แก่ การมีเข็มทิศภายใน (Inner Compass), การเปิดรับและมีวิธีคิดที่พร้อมเรียนรู้ (Openness and Learning Mindset), ความซื่อสัตย์และความจริงแท้ (Integrity and Authenticity), การตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) และการเป็นปัจจุบัน (Presence)

II. มิติที่ 2 การคิด - การรู้จัก (Being - Relationship to Self)

ทักษะนี้ว่าด้วยการพัฒนาทักษะการรู้จักในตนเอง ด้วยการเปิดรับมุมมองที่แตกต่าง การฝึกวิเคราะห์และประมวลผลจากข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการทำความเข้าใจโลกในลักษณะเป็นองค์รวมที่ทุกอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างชาญฉลาด โดยมีทักษะที่สำคัญ ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking), การตระหนักรู้ในความซับซ้อน (Complexity Awareness), การเข้าถึงมุมมอง (Perspective Skills), การสร้างความหมาย (Sense-Making) และการกำหนดทิศทางและมีวิสัยทัศน์ระยะยาว (Long-term orientation and Visioning)

III. มิติที่ 3 การสัมพันธ์ - การใส่ใจผู้อื่นและโลก (Relating – Caring for Others and The World)

ทักษะนี้เป็นการบ่มเพาะการชื่นชมและขอบคุณ และการรู้สึกเชื่อมโยงกับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้าน คนรุ่นหลัง รวมถึงธรรมชาติและโลกที่มีชีวิต ความสัมพันธ์เช่นนี้จะทำให้เราสามารถสร้างระบบและสังคมที่มีความยุติธรรมและยั่งยืนมากขึ้นกับทุกคนได้ โดยที่ทักษะที่สำคัญ ได้แก่ การชื่นชมขอบคุณ (Appreciation), การมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connectedness), การมีความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility) และการมีความเห็นอกเห็นใจและความกรุณา (Empathy and Compassion)

IV. มิติที่ 4 การร่วมมือ - ทักษะสังคม (Collaborating – Social Skills)

ทักษะนี้เป็นการพัฒนาการเปิดพื้นที่ปลอดภัย การสร้างความสัมพันธ์ ประสานความร่วมมือ และการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความคิด ทักษะ และความสามารถ เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนในประเด็นปัญหาที่มีร่วมกัน ทักษะที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร (Communication skills), ทักษะในการร่วมสร้างสรรค์ (Co-Creation Skills), การมีวิธีคิดแบบไม่ทอดทิ้งกันและมีความสามารถเชิงพหุวัฒนธรรม (Inclusive Mindset and Intercultural Competence), การมีความไว้วางใจกัน (Trust) และทักษะในการนำกลุ่ม (Mobilization Skills)

V. มิติที่ 5 การลงมือทำ - การสร้างการเปลี่ยนแปลง (Collaborating – Social Skills)

ทักษะนี้เป็นการกล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญบางประการ เช่น ความกล้าหาญ การมองโลกในแง่ดี ที่จะช่วยให้เราสามารถบรรลุศักยภาพที่แท้จริง ละทิ้งนิสัยเดิม มีความคิดเป็นของตนเอง และสามารถลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นคงต่อเนื่อง ท่ามกลางช่วงเวลาที่ไม่มีความแน่นอน ทักษะที่สำคัญ ได้แก่ การมีความกล้าหาญ (Courage), การมีความคิดสร้างสรรค์ (Courage), การมองเชิงบวก (Optimism) และการมีความพากเพียร (Perseverance)

3) การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาภายในในระดับสากล

การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาภายในให้ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการ Co-Creation เผยแพร่องค์ความรู้ไปให้ได้เร็วและมากที่สุด ได้มีการเปิดรับสมัครทุกประเทศทั่วโลกในการเป็น IDG Hub โดยไม่มีค่าใช้จ่าย (Open Source) ปัจจุบันมี IDG Hub ทั่วโลกมากกว่า 400 Hub (IDG Initiative, 2023) รวมถึงยังมีโครงการที่พัฒนาผู้นำเป้าหมายการพัฒนาภายใน อย่าง **โครงการ Global Leadership for Sustainable Development (GLSD) Programme : An Inner Development Goals (IDGs)** ของ Rupprecht and Wamsler (2023) เป็นโครงการพัฒนาผู้นำที่ออกแบบขึ้นตามกรอบแนวคิด Inner Development Goals (IDGs) เป็นการทำวิจัยของ Lund University Center for Sustainability Studies (LUCSUS) ร่วมกับ โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก Templeton World Charity Foundation โดยมีเป้าหมายเพื่อเร่งดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจในการนำ SDGs ไปปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ แอลเบเนีย โคลอมเบีย คอสตาริกา อินเดีย รวันดา และแซมเบีย ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกว่าการเป็นพื้นที่ปลอดภัย และสามารถมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ มีการบ่มเพาะการเปลี่ยนแปลงภายในของตนเองเพิ่มมากขึ้น เช่น การตระหนักรู้ในตนเอง การมีเข็มทิศภายใน การมีความรู้สึกร่วมกัน การมีความหวัง และการกระทำความร่วมมือ มีการบูรณาการการเชื่อมโยงมิติภายในและภายนอกของการทำงานของผู้เข้าร่วมกิจกรรม การเกิดความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ รวมถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมในการปรับเปลี่ยนแนวทางและกระบวนการทำงาน ทั้งในเรื่องการสร้างความร่วมมือ เครือข่าย นโยบาย และการพัฒนาโครงการ

นอกจากนี้ยังมีการประชุม IDG Summit เพื่อเป็นเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาภายในของบุคคลและองค์กร จัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปีที่กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปี 2024 ในหัวข้อ “The Space In Between” เป็นการนำเป้าหมายการพัฒนาภายในมาประยุกต์ใช้จริง เพื่อให้เข้าใจถึงศักยภาพของตนเอง รวมถึงเปลี่ยนความท้าทายให้เป็นโอกาสในการพัฒนาผู้นำที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเชิญชวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมก้าวเข้าสู่พื้นที่ที่มักถูกมองข้าม แต่เต็มไปด้วยศักยภาพในการสร้างการเติบโตภายในและการเปลี่ยนแปลงโลกที่ดีกว่า (Inner Development Goals, 2024) และในปี 2025 ในหัวข้อ “Bridging Polarities” ซึ่งพูดถึงการรับมือกับความขัดแย้งและการปลูกฝังทักษะความสามารถภายในที่จำเป็นในการรับมือกับความ

ซับซ้อนและความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นบนโลก (Inner Development Goals, 2025) รูปแบบกิจกรรมในวันแรกเป็นรับฟังเสวนาเกี่ยวข้องกับพัฒนาภายในที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายนอก งานแสดงงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงาน การสัมมนาเกี่ยวกับ "5 IDG Dimensions" ได้แก่ การเป็น (BEING) การคิด (THINKING) การสัมพันธ์กับผู้อื่นและธรรมชาติ (RELATING) การทำงานร่วมกัน (COLLABORATING) และการลงมือทำ (ACTING) ส่วนวันที่สองเป็นการเจาะลึกในหัวข้อการพัฒนาภายในตามความสนใจของตนเอง โดยผู้เข้าร่วมสามารถเลือกเข้ากิจกรรม 1 โปรแกรมจากโปรแกรมหลักที่จัดเอาไว้ และวันสุดท้ายเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เชื่อมต่อร่วมพูดคุย และสร้างเครือข่ายกับผู้จัดงาน วิทยากร ศิลปิน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมท่านอื่น ๆ ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย (Kid Mai by Dr.Mai, 2024)

4) การขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาภายในของประเทศไทย

ในประเทศไทยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการสนับสนุนการศึกษา เผยแพร่องค์ความรู้ในเรื่องสุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (รัตติกรณ์ จงวิศาล และคณะ, 2567) รวมถึง **We Oneness** เป็นอีกหนึ่งองค์กรที่ทำงานขับเคลื่อนทางด้านสุขภาวะทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรม Follow the calling ที่ชวนเหล่า Spiritual Influencers มาเข้าร่วม เพื่อให้ตื่นรู้ในเรื่องจิตวิญญาณและเข้าใจตนเองมากยิ่งขึ้น (Weoneness, มปป.) นอกจากนี้ยังมีโครงการ **We Oneness IDG Oneness Thailand** ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการส่งเสริมการรับรู้ เรียนรู้ และขับเคลื่อนการพัฒนาภายในในสังคมไทย และนำองค์ความรู้ที่น่าสนใจจาก IDG Inner Development Goals มาเผยแพร่และต่อยอด เพื่อให้สอดคล้องกับการขับเคลื่อนงานด้านสุขภาวะทางปัญญา (Spiritual Health) ในประเทศไทย โดยมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะทางปัญญา เป้าหมายการพัฒนาภายในผ่านทางเว็บไซต์ สื่อออนไลน์ จัดกิจกรรมอบรมพัฒนาเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ ในการพัฒนาทางจิตวิญญาณ รวมถึงพัฒนาเครื่องมือ IDG Toolkits เพื่อฝึกปฏิบัติทางจิตวิญญาณ (IDG ONENESS, มปป.) และพัฒนาบอร์ดเกม Inner Island ชุมทรัพย์ภายใน IDG ให้เป็นพื้นที่สำรวจและค้นพบพลังภายใน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวเองและสังคม ผ่านกรอบแนวคิด Inner Development Goals (IDG) ทั้ง 5 มิติ 23 ทักษะ (IDG Oneness Thailand, 2025) อีกทั้งในประเทศไทยมี IDG Hub ทั้งหมด 8 แห่ง เพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาภายใน อย่าง **IDG Bangkok Community Hub** คลับเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากภายในจัดตั้งขึ้นโดยสถาบันคิดใหม่ของ ดร.วีรณัฐ โรจนประภา เพื่อเป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกับ Hub อื่น ๆ ทั่วโลก และเป็นพื้นที่ให้ผู้ประกอบการ ผู้บริหาร และบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องการพัฒนาตนเองมาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับทักษะที่จำเป็นในการจัดการธุรกิจที่มีประสิทธิภาพทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในทุกวันพุธ เวลา 17.30-19.30 น. สามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวโดยไม่มีค่าใช้จ่าย (Kidmai, มปป.) นอกจากนี้ยังมี

การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร Inner Development Goals (IDG) ในประเทศไทย โดย รัตติกรณ์ จงวิศาล และคณะ (2567) มีกลุ่มเป้าหมาย คือ คนที่ทำงานในองค์กรและประกอบอาชีพอิสระ หลักสูตรพัฒนาภายในผู้นำ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 4 โมดูล ได้แก่ โมดูลที่ 1 การพัฒนาทักษะเป็น/การอยู่ - การเชื่อมโยงกับตนเอง โมดูลที่ 2 การพัฒนาทักษะเชื่อมสัมพันธ์ - การใส่ใจผู้อื่นและโลก โมดูลที่ 3 การพัฒนาทักษะการคิด - การรู้จักคิด ทักษะการสร้างความร่วมมือ - ทักษะทางสังคม และทักษะการลงมือทำ - การสร้างการเปลี่ยนแปลง และ โมดูลที่ 4 การแบ่งปันเรื่องเล่าประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา IDG หลังจากเข้าร่วมการอบรมผู้เข้าร่วมมีทักษะ IDG สูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผู้เข้าร่วมมีความเชื่อมโยงกับตนเอง ธรรมชาติ และสังคมมากขึ้น เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง มีการพัฒนาทักษะการคิดและการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมอบรมจะนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานอีกด้วย

พันธมิตรระบบอาหารที่มีจิตสำนึก (Conscious Food Systems Alliance: CoFSA)

ศักยภาพภายใน: ศักยภาพในการเชื่อมโยงอาหารที่มีจิตสำนึก

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดศักยภาพภายใน : ศักยภาพในการเชื่อมโยงอาหารที่มีจิตสำนึก

ที่มา : Conscious Food System Alliance (2025)

ปัจจุบันคนในสังคมต้องเผชิญกับ **วิกฤตเชิงซ้อน (Polycrisis)** อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สภาพเศรษฐกิจ และสุขภาพซ้อนทับกันอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ “ระบบอาหาร” ปรากฏการณ์ที่ขึ้นได้แก่ เกษตรกรต้องเผชิญกับภัยแล้งสลับอุทกภัย ราคาผลผลิตตกต่ำ มีต้นทุนการทำเกษตร เช่น ค่าปุ๋ยที่มีราคาสูง ความกังวลของคนเมืองกับการปนเปื้อนสารเคมีในอาหาร รวมถึงผู้บริโภคที่ไม่รู้ที่มาของอาหาร

หรือเรียกว่า “ระบบอาหารที่ขาดสติ” เป็นทำงานอยู่ภายใต้สถานะที่ทุกคนต่างคนต่างทำและไม่เห็นความเชื่อมโยงกันและกัน ตัวอย่างเช่น เกษตรกรถูกกดดันให้ใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลิตสินค้าให้ทันขาย พ่อค้าคนกลางสนใจแค่กำไร ส่วนเราผู้บริโภคก็เลือกซื้อแต่ของที่สวยและถูกที่สุด โดยไม่รับรู้ถึงความยากลำบากของคนปลูก ความล้มเหลวที่เกิดจากการขาดการเชื่อมโยงเป็นปรากฏการณ์ภายในระบบอันซับซ้อน และนี่เป็นเหตุผลที่ UNDP ริเริ่ม CoFSA: The Conscious Food Systems Alliance ขึ้นมา โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงต้องเริ่มจากการบ่มเพาะมิติทางจิตวิญญาณ เพื่อ “สร้างสติ” และ “ฟื้นฟูความสัมพันธ์” ของผู้คนในระบบอาหารกลับคืนมา เพราะการได้เชื่อมโยงกับผืนดินคือ หนทางสู่การค้นพบเป้าหมายและศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เพื่อร่วมกันสร้างอนาคตที่ยั่งยืนต่อไป

การขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ของ CoFSA ทำหน้าที่เป็น “ผู้สร้างพื้นที่” และ “ผู้ชักจูงหรือช่วย” โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Journeys) วงสนทนาเชิงลึก และสร้างชุมชนนักปฏิบัติ (Communities of Practice) เพื่อเชื่อมโยงผู้คนหลากหลาย ตั้งแต่เกษตรกรรายย่อย นักวิทยาศาสตร์ ไปจนถึงผู้กำหนดนโยบาย ให้ได้นำศักยภาพภายในมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เพื่อหาทางออกที่สร้างสรรค์และลงมือแก้ไขปัญหาระบบอาหารในทางปฏิบัติจริง

โดยมีแนวทางดำเนินงานและวิธีการของ CoFSA เป็นการสร้าง “กระบวนการ” ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือ การเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนเกษตรกรในพื้นที่ขัดแย้งของโคลอมเบีย แทนที่จะจัดอบรมแบบเดิม ๆ CoFSA กลับสร้างพื้นที่ปลอดภัยผ่าน “วงสนทนา” และ “การเดินทางเรียนรู้” (Learning Journey) ที่ซึ่งเกษตรกรรายย่อย เยาวชน และเจ้าหน้าที่รัฐ ได้มีโอกาสฟังเรื่องราวของกันและกันอย่างลึกซึ้ง โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ เช่น การฝึกสมาธิเพื่อเชื่อมโยงกับผืนดิน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นศูนย์กลางของการพูดคุย กระบวนการนี้ไม่ได้นำไปสู่แค่แผนงานหรือโครงการ แต่ก่อให้เกิดความไว้วางใจและพลังในการสร้างสรรค์ร่วมกัน จนเกิดเป็นโครงการฟื้นฟูเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองที่ชุมชนเป็นเจ้าของและขับเคลื่อนเองอย่างแท้จริง

ดังนั้น CoFSA ไม่ได้เป็นเพียงโครงการเพื่อการพัฒนาจากองค์กร แต่เป็นการเคลื่อนไหวที่ท้าทาย ให้มองกลับมาที่ “จิตใจ” ของผู้คนในฐานะจุดคานงัดที่สำคัญที่สุดในการปฏิรูประบบอาหาร สำหรับประเทศไทย การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของแนวร่วมนี้จึงเป็นโอกาสครั้งสำคัญ แต่ความคาดหวังสูงสุดไม่ใช่แค่การมีชื่อเป็นสมาชิก หัวใจสำคัญคือ การสร้างหลักประกันว่า “เสียง” ของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนชาติพันธุ์ และผู้ประกอบการอาหารชาวไทยที่มีหัวใจรักสิ่งแวดล้อม จะถูกรับฟังอย่างแท้จริงบนเวทีโลก เครือข่ายที่เข้าร่วมจะต้องเข้าร่วมในฐานะ “ผู้ร่วมสร้างสรรค์” ที่นำภูมิปัญญาและมิติทางจิตวิญญาณของเราไปแลกเปลี่ยน ไม่ใช่ในฐานะ “ผู้รับนโยบาย” เพราะท้ายที่สุดแล้ว ความสำเร็จของ “ระบบอาหารที่มีสติ” มีความมั่นคงในจานข้าว ความเป็นธรรมในมือเกษตรกร และความยั่งยืนบนผืนดินของเราทุกคน หรือเรียกว่า “จักรวาลในชามข้าว” ของเราทุกคนกำหนดได้จากภายในสู่ภายนอก

เนื้อหาเบื้องต้นของทฤษฎีตัวยู

ในยุคสมัยที่โลกมีความท้าทายที่ซับซ้อนและไม่เคยเกิดขึ้น อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ทวีความรุนแรงและคาดการณ์ได้ยากขึ้น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เป็นปรากฏการณ์กับแบบจำลองภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) แม้ว่าปรากฏการณ์ที่ปรากฏชัดจะมีความแตกต่างกันไปตามบริบท แต่แก่นแท้แล้วมาจากสิ่งที่มองไม่เห็นซ่อนอยู่ใต้วงน้ำนั้น หรือเรียกว่า “จุดบอด 3 ประการ” ที่เป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์วิกฤตต่าง ๆ ในที่ปรากฏในปัจจุบัน (ดังได้กล่าวไปแล้วที่ต้นบทความ) ได้แก่

1.ความแตกแยกทางนิเวศวิทยา (Nature Divide): ปรากฏการณ์นี้แสดงออกผ่านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ทวีความรุนแรง และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอย่างรวดเร็ว แก่นแท้ของปัญหานี้คือการที่มนุษย์ขาดความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่าง "ตัวเรากับธรรมชาติ"

2.ความแตกแยกทางสังคม (Social Divide): เห็นได้จากความขัดแย้งและความไม่เท่าเทียมในสังคมที่เพิ่มสูงขึ้น นำไปสู่ความรุนแรงและสงคราม รากฐานของปรากฏการณ์นี้คือการที่สังคมเริ่มเสื่อมสลายอันเนื่องมาจากการขาดความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งระหว่าง "ตัวเรากับผู้อื่น"

3.ความแตกแยกทางจิตวิญญาณ (Self-Divide): สิ่งนี้ปรากฏขึ้นในรูปแบบของความรู้สึกห่อหุ้ม สิ้นหวัง และหมดหนทาง ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดความเชื่อมโยงระหว่าง "ตัวตนของเราในปัจจุบัน" กับ "ตัวตนที่เราอยากจะเป็นในอนาคต" (my Self and my Self) เป็นการตัดขาดตัวเราจากศักยภาพและแหล่งที่มาของความคิดสร้างสรรค์ที่แท้จริงซึ่งอยู่ภายในตัวเราเอง

แน่นอนว่าวิธีการแก้ปัญหาแบบเดิม ๆ ที่เคยใช้ได้ผลในอดีตนั้นไม่เพียงพอ การแก้ปัญหาที่มีความท้าทายซับซ้อนและต้องการการเปลี่ยนแปลงอนาคต หรือการมีนิสัยที่เคยชินที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกที่เอาตัวตนเป็นศูนย์กลาง (ego-system) ไปสู่ระบบที่เอานิเวศและสิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลาง (eco-system)

ทฤษฎีตัวยู (Theory U) จึงได้รับการพัฒนาโดย ออตโต ชาร์เมอร์ (Otto Scharmer) อาจารย์อาวุโสแห่งสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (MIT) และประธานผู้ก่อตั้งสถาบันเพเรเซนซิง (Presencing Institute) ผู้เขียนหนังสือ Theory U: Leading from the Future as It Emerges จากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ทำร่วมกับผู้นำองค์กรและนักสร้างการเปลี่ยนแปลงทั่วโลกมากกว่าสองทศวรรษ เป็นกระบวนการทัศน์และเส้นทางที่ทรงพลัง ที่จะออกจากแนวทางเดิม ๆ หัวใจสำคัญของทฤษฎีอยู่ที่การเชื่อเชิญให้เดินทางลึกลงไปเปลี่ยนแปลง "สภาวะภายใน" (Inner Place) ของตัวเราเอง เพราะผลลัพธ์ที่มีคุณภาพในการสร้างขึ้นในโลกภายนอกนั้น เป็นภาพสะท้อนโดยตรงของคุณภาพของจิตสำนึก ความตระหนักรู้และจุดยืนภายในของผู้กระทำการ ซึ่งการทำความเข้าใจทฤษฎีตัวยูจึงเปรียบกับการเปิดประตูสู่การเป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลงแห่งอนาคต” ให้มีความพร้อมรับมือและตระหนักรู้อย่างสร้างสรรค์กับความซับซ้อนและท้าทายไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (Systems Change) โดยสรุปเป้าหมายหลักการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบของทฤษฎีตัวยู ดังนี้

1) การเปลี่ยนการเรียนรู้จากอดีตสู่การเรียนรู้จากอนาคต ทฤษฎีตัวผู้ส่งเสริมให้เปิดรับความเป็นไปได้ใหม่ ๆ เรียนรู้จากอนาคตจากการสร้างสรรค์นวัตกรรม

2) การเชื่อมโยงสติปัญญา 3 ฐาน คือ Head Heart Hand (การเรียนรู้ปัญญา 3 ฐาน)

3) การพัฒนาคุณภาพของการฟัง และการรับรู้ ทฤษฎีตัวผู้เชิญชวนให้เกิดทักษะการฟังในระดับการฟังอย่างลึกซึ้ง (Generative Listening)

4) การสร้างการเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก ทฤษฎีตัวผู้เชื่อถึงความเชื่อการเปลี่ยนแปลงระดับจิตสำนึก (Consciousness) ของคนในระบบก่อนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการกระทำที่แสดงออกภายนอก

การเดินทาง 7 ขั้นตอนบนเส้นทางตัว U

ฝั่งซ้ายของตัว U การปล่อยวางอดีต (Letting Go)

การสังเกตและรับรู้โลกภายนอกและโลกภายในอย่างที่เป็นจริง

1. Downloading (การดึงข้อมูลเก่า) การดำเนินชีวิตและการรับรู้ตามกรอบความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์เดิม ๆ ที่คุ้นเคย เป็นการมองโลกผ่านมุมมองของอดีต

2. Seeing (การมองเห็นด้วยตาใหม่) การ "ชะลอ" การตัดสินใจ (Suspend Judgment) และเริ่มสังเกตความเป็นจริงตรงหน้าอย่างที่เป็น ไม่ผ่านการตีความจากความเคยชิน

3. Sensing (การสัมผัสรับรู้ด้วยใจ) การ "เปิดใจ" (Open Heart) เพื่อเข้าถึงความรู้สึกและมุมมองของผู้อื่น และระบบโดยรวมอย่างลึกซึ้ง (Empathic Connection) คือการ "รู้สึก" ถึงสนามพลังของสถานการณ์นั้น ๆ

ฐานล่างของตัว U จุดเชื่อมต่อและทบทวน (Connecting & Reflecting)

4. Presencing (การดำรงอยู่อย่างเต็มเปี่ยม) คือ หัวใจของทฤษฎี มาจากคำว่า Presence (การมีอยู่) + Sensing (การรับรู้) เป็นสภาวะที่เกิดจากการ "ปล่อยวาง" สิ่งเก่า ๆ ทั้งหมด เพื่อเชื่อมต่อกับตัวตนที่ลึกที่สุด และศักยภาพสูงสุดแห่งอนาคตที่อยากให้เกิดขึ้นความนิ่งสงบ การใคร่ครวญ และการฟังเสียงจากภายใน

ฝั่งขวาของตัว U การนำพาสิ่งใหม่สู่โลก (Letting Come)

การสร้างสรรค์และลงมือทำจากอนาคตที่ก่อกำเนิด

5. Crystallizing (การตกผลึกความคิด): การปล่อยให้อิทธิพล ความตั้งใจ และภาพอนาคตที่ชัดเจนจากภาวะ Presencing ก่อตัวขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่างที่จับต้องได้

6. Prototyping (การสร้างต้นแบบ) การลงมือ "ทดลอง" ทำไอเดียใหม่ ๆ ในเริ่มจากการลงมือทำจากเล็กๆ อย่างรวดเร็ว เพื่อเรียนรู้จากผลลัพธ์และการโต้ตอบจากโลกแห่งความเป็นจริง (Fail fast to learn faster)

7. Performing / Co-Evolving (การปฏิบัติการและวิวัฒน์ร่วม)

การนำต้นแบบที่ได้ผลไปขยายผลและปรับใช้ในบริบทที่ใหญ่ขึ้น สร้างเป็นระบบหรือโครงสร้างใหม่ที่ยั่งยืน ซึ่งจะวิวัฒนาการไปพร้อมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

แนวคิดสำคัญประกอบ

1) ศัตรูภายใน 3 ประการ (3 Inner Enemies to Transformation):

- Voice of Judgment (เสียงแห่งการตัดสิน): ปิดกั้นการเปิดมุมมอง (Seeing)
- Voice of Cynicism (เสียงแห่งความถากถาง): ปิดกั้นการเปิดใจ (Sensing)
- Voice of Fear (เสียงแห่งความกลัว): ปิดกั้นการปล่อยวางเพื่อเข้าสู่ภาวะ Presencing

2) ระดับของการฟัง 4 ระดับ (4 Levels of Listening):

- Downloading: ฟังเพื่อยืนยันสิ่งที่รู้อยู่แล้ว
- Factual Listening: ฟังเพื่อหาข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ที่แตกต่าง
- Empathic Listening: ฟังเพื่อเข้าใจความรู้สึกและมุมมองของอีกฝ่าย
- Generative Listening: ฟังเพื่อเชื่อมต่อกับศักยภาพแห่งอนาคตที่กำลังก่อกำเนิด

4. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามทฤษฎีตัวโย โดยสอดคล้องกันระหว่างกิจกรรม และการพัฒนาทักษะภายใน

ดังที่ได้กล่าวถึงทฤษฎีตัวโยโดยสังเขปไปแล้ว ในที่นี้เราจะพัฒนากระบวนการให้เป็นการเดินทางตามตัวโย ซึ่งจะเริ่มจากการสัมผัส/เข้าใจ (sensing) สู่การเป็นหนึ่งกับปัจจุบันขณะ/สัมผัสรู้ล่วงหน้า (presencing) ไปจนถึง การตระหนักรู้/การสร้างให้เป็นจริง (realizing) ดูแผนภาพที่ 4 ประกอบ

อนึ่ง ในช่วงแรกที่เป็นการสัมผัส/เข้าใจ (sensing) นั้น ประการสำคัญคือการชวนกลับมาสู่ “การรู้เนื้อ รู้ตัว” หรืออาจเรียกว่า “มีสติ” (mindful) กล่าวคือ ต้องเปิดประตูให้ผู้คนได้ก้าวข้ามความสัมพันธ์ที่ผิวเผินกับอาหาร หรือที่อาจจะเรียกได้ว่า แคกินๆ ไป ที่ถูกประกอบสร้างโดยอุตสาหกรรมอาหาร หรือความเร่งรัดในความทันสมัยของเมือง รวมทั้งการกินที่ไม่ได้อยู่กับตนเอง แต่เป็นการกินเพื่อไม่ให้ตกกระแส หรือเพื่อแสดงสถานะทางสังคม ไปสู่การกินที่ละเอียดและละเอียดมากขึ้น อันหมายถึงการกินที่ผู้กิน สัมผัสได้ถึงรสชาติและเนื้อสัมผัส และสัมผัสต่างๆ ที่ประกอบอยู่รอบๆ อาทิ ความงามและความเป็นธรรมชาติของการจัดแต่ง ภาชนะที่จัดวาง บรรยากาศรายรอบ และอาจขยายไปถึงการรับรู้ต่อเรื่องราว ท้องถิ่น วัฒนธรรม และนิเวศที่เกี่ยวข้องด้วย และให้รับรู้เป็นปรากฏการณ์ด้วยว่า สิ่งที่สัมผัสและสร้างการรับรู้ นั้น ได้ส่งผลต่อเรือนกาย และความคิดจิตใจอย่างไร เช่นนี้ ในช่วงแรก กิจกรรมที่เป็นไปได้คือ การกินอย่างมีสติ หรือการทำอาหารอย่างมีสติ ทั้งสองอย่างนี้จะชวนให้ผู้เข้าร่วมระงับ (suspending) พฤติกรรมและทัศนคติที่เคยชินหรือมีโดยไม่รู้ตัวไปก่อน ไม่ว่าจะเป็นการกินโดยเร่งรีบ จนไม่ใส่ใจ เป็นต้น เพื่อพาใจกลับมาสู่การดำรงอยู่/สภาวะ (being) กับอาหารในขณะนั้น จนเริ่มเกิดการใคร่ครวญภายใน ที่อาจจะเชื่อมโยงตนเองเข้ากับอาหาร เช่น วิถีชีวิตและสุขภาพ/สภาวะกับการกิน การทบทวนวิถีเมืองและพลังชีวิตที่สูญหาย หรือแม้แต่ความทรงจำในวัยเด็กหรือรสชาติอาหารของแม่ที่ทำให้รู้สึกถึงชีวิตควรมีเป้าหมายที่รุ่มรวยมากกว่าการเลี้ยงชีพตามปกติเท่านั้น

ครั้นเมื่อเข้าใจตนเองมากขึ้นแล้ว ก็อาจขยับไปสู่ภาพที่สัมพันธ์กับคนอื่นและนิเวศมากขึ้น กิจกรรมที่เป็นไปได้คือ **วงคุยเพื่อทำความรู้จักกันและส่องสะท้อนระหว่างกัน** ประสบการณ์ส่วนตนล้วนมีค่าเมื่อได้แลกเปลี่ยนกับผู้อื่น เพราะนอกจากจะช่วยให้เข้าใจเชิงลึกมากขึ้น ก็ยังพาให้เราผูกพันด้วยความเห็นอกเห็นใจและไว้วางใจผู้อื่น โดยเฉพาะประสบการณ์ของผู้คนที่แตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะด้วยตำแหน่งแห่งที่ในระบบอาหารที่ต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็น ผู้บริโภค ผู้ผลิต คนครัว ผู้ค้า/จัดการตลาด คนส่งอาหาร ฯลฯ รวมถึงประสบการณ์ส่วนตัวอื่นๆ อีกด้วย ในที่นี้จะเป็นการเริ่ม **ปรับแนวคิด** (redirecting) ให้เห็นอาหารเป็นความเชื่อมโยงของความหมายที่มากกว่าเนื้อสาร และค่อยๆ ลงลึกไปจากระดับโครงสร้าง สู่ระดับของโลกทัศน์ (mindset) มากขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตระหนักถึงวิกฤตเชิงซ้อนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ที่สร้างการแบ่งแยกจากตัวตน คนอื่น และธรรมชาติ

กิจกรรมในส่วนของการสัมผัส/เข้าใจ (sensing) อีกอย่างคือ **การเรียนรู้ เยี่ยมชม กรณีตัวอย่าง และรู้จักผู้กระทำกรอื่นในระบบอาหาร** เปิดการรับรู้ถึงตัวอย่างรูปธรรม สัมผัส “ของจริง” ที่มากกว่าแค่การบอกเล่า ที่จะแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ผสานรื้อรอยของการแบ่งแยกในวิกฤต ซาบซึ้งและชื่นชมในความพยายามและได้รับพลังใจจากการริเริ่ม ณ จุดนี้การคิดไม่ใช่แค่การใช้ตรรกะเท่านั้น แต่เป็นการให้ความรู้สึกค่อยๆ เปิดทางสู่ **ทักษะการคิด (thinking)** อย่างใหม่ อาทิ การคิดเชิงวิพากษ์ที่จะพาให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และตั้งคำถามต่อเรื่องความเป็นธรรม หรือความคิดองค์รวม ที่เห็นความร้อยเรียงของปัจจัยต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงที่สอดร้อยกันทั้งหมด เหล่านี้คือการ **ละวาง (letting go)** โลกทัศน์เดิม สู่ความเป็นไปได้ใหม่

กิจกรรมและกระบวนการที่เป็นชาลองของตัวผู้ข้างต้นที่ได้กล่าวไป เป็น **ชาลงแห่งการน้อมรับ/ดึงข้อมูลเก่า (download)** ข้อมูล ความรู้ ความรู้สึก ประสบการณ์ รวมถึงสภาวะภายใน เพื่อพร้อมสู่การใคร่ครวญที่ล่งสุดของตัวผู้ ซึ่งคือ **การอยู่กับปัจจุบันขณะ (presencing)** และยังมีอีกความหมายหนึ่งคือ การสัมผัสสู่ **ล่งหน้า (pre + sensing)** ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ณ ที่นี้คือการ **ลงสู่ต้นกำเนิด (the source)** ที่พ้นไปจากการนึกคิดด้วยตรรกะปกติ แต่เป็นความตระหนักรู้ถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันหรือพลังร่วมกันที่ผสานเชื่อมร้อยสรรพสิ่ง ที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยความพยายามที่จะคิด เพราะการคิดโดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์คือการแยกผู้รู้ออกจากสิ่งที่ถูกรู้ หากแต่กรณีนี้เป็นผสานเป็นสิ่งเดียวกัน หากกล่าวโดยเชื่อมโยงเจาะจงกับระบบอาหาร คือการตระหนักรู้ถึงตนที่ผสานเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ในระบบอาหารทั้งหมด เห็น “พื้นที่ทดลอง” ของตนเองว่าสัมพันธ์กับองค์รวมของระบบอาหาร หรือเป็นการดำรงอยู่ระหว่างกัน (interbeing) เพราะมีสิ่งหนึ่งจึงมีอีกสิ่งหนึ่ง และตระหนักข้ามพ้นการแบ่งแยกที่สร้างวิกฤตเชิงซ้อน อีกนัยหนึ่ง เห็นระบบอาหารเป็นการดูแลร่วม (commons) (Vivero-Pol, 2018) ดังนี้ ทักษะ IDG ที่เกิดขึ้นในช่วงล่งสุดของตัวผู้คือ **การสัมพันธ์ (relating)**

กล่าวคือ สัมพันธ์กับอาหาร นิเวศ และผู้อื่น ในฐานะการดูแลร่วม นั่นเอง เปลี่ยนวิธีคิดจากการเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง (ego) สู่การเห็นเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศ (eco) เพื่อการรับใช้ (seva)

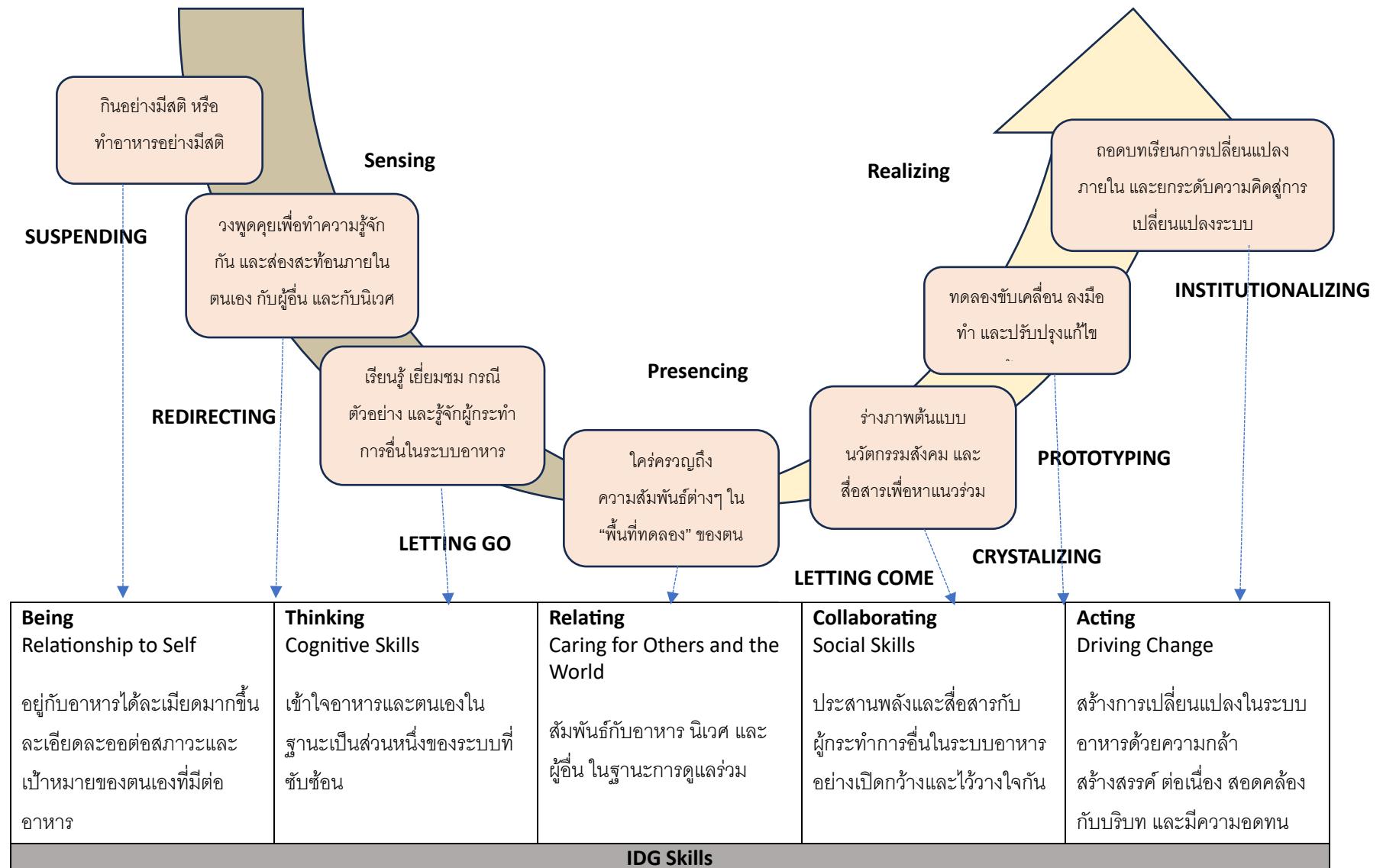
ถัดมาจึงเป็นช่วงเริ่มต้นขาขึ้นของตัวชู ที่ปรากฏผ่านการปล่อยให้การกระทำเกิดขึ้น (letting come) โดยไม่ต้องคาดคั้นหรือพยายาม (กระทำโดยไม่กระทำ) ทว่านำตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของกระแส (flow) การเปลี่ยนแปลงโดยไม่ขัดเคือง อีกนัยหนึ่ง นี่คือการบวนการของการปล่อยวางอดีต/ข้อมูลเก่าที่ได้สั่งสมมา และเชื่อเชิญให้เคำกลางแห่งอนาคตได้เข้ามาหาด้วยตัวมันเองโดยที่เราไม่คาดคั้น และครั้งเมื่อเราได้สัมผัสถึงเคำกลางแห่งอนาคตที่ มาพร้อมกับความเชื่อมโยงอย่างใหม่จากส่วนลึกแล้ว ก็จะสามารถเกิดทักษะการ **ร่วมมือ (collaborating)** กับผู้อื่นอย่างมีความหมายได้ โดยไม่แทรกแซงและไม่ควบคุม หากประสานพลังและสื่อสารกับผู้กระทำกรอื่นในระบบอาหารอย่างเปิดกว้างและไว้วางใจกัน กิจกรรมที่สอดคล้องกันในช่วงนี้คือ ร่างภาพต้นแบบ นวัตกรรมสังคม และสื่อสารเพื่อหาแนวร่วม ซึ่งภาพต้นแบบ (prototype) นี้จะเกิดจากการตกผลึก (crystalizing) ซึ่งมาจากกระเปียบหรือแบบแผนที่ถือกำเนิดใหม่ (emerge) จากการเปลี่ยนวิธีคิด ไม่ใช่การใช้เครื่องมือสำเร็จรูป หรือแม้แต่การเห็นเทคโนโลยีเป็นทางออก (technological fix)

ที่เกิดขึ้นตามมาคือการพัฒนาต้นแบบ (prototyping) ของ นวัตกรรมสังคม (social innovation) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ไม่ได้เป็นเส้นตรง แต่ไปกลับๆ เพราะที่สำคัญคือต้องเป็นการออกแบบร่วม (co-design) ในฐานะที่การออกแบบทางออกไม่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างโดดๆ หรือโดยกำหนดไว้แต่แรกได้ (pre-determine) หากแต่ย่อมเกิดขึ้นไปกับการสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับคนอื่นและสรรพสิ่ง ให้ได้มาส่วนร่วมออกแบบกันด้วย (“เมื่อทุกคนร่วมออกแบบ”) (เอซีโอ มานชินี, 2566) แนวคิดที่คล้ายกันคือ การรังสรรค์เทคโนโลยีโดยสังคม (social construction of technology) ที่เห็นว่าเทคโนโลยีไม่อาจเกิดขึ้นโดยปราศจากบริบท นั่นคือ ต้องมีกลุ่มสำคัญทางสังคม (social relevant group) เข้ามาร่วมแสดงปัญหาและความต้องการของตน และค่อยๆ ร่วมกันก่อร่างสร้างเทคโนโลยีหรือทางออกที่กำลังจะเกิดขึ้น ให้ความหมายกับสิ่งที่กำลังถือกำเนิด และสิ่งนั้นก็อาจจะไปเปลี่ยนความหมายหรือประสบการณ์ของผู้ที่ร่วมสร้าง (Pinch & Bijker, 1987) การพัฒนาต้นแบบจึงไม่อาจจะสำเร็จในทีเดียว แต่เป็นการทดลองซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพื่อปรับเข้าหากัน ลงมือทำซ้ำ และแก้ไขอยู่ตลอด ดังนี้ ทักษะ IDG ที่เกิดขึ้นคือ **การร่วมมือ (collaborating)**

ในช่วงท้ายของตัวชูขาขึ้นแห่งการสร้างให้เป็นจริง (realizing) คือการก่อรูปสถาบัน (institutionalizing) อย่างใหม่ สถาบันในที่นี้หมายถึงสถาบันทางสังคม ซึ่งมากกว่าแค่องค์กรแต่หมายถึงกฎแห่งเกมที่กันไป (the rule of the game) คือความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วนที่วางกรอบให้แก่การกระทำและผลิตซ้ำตัวมันเอง การจะขยับปรับเปลี่ยนเช่นนี้ได้คือการทำให้ต้นแบบขยายผลเป็นกระแสหลักในหลายระดับ ตั้งแต่วิธีคิด วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ไปจนถึงโครงสร้าง นั่นคือต้องมีการกระทำ (acting) เพื่อให้ต้นแบบฝังรากอย่างแตกต่าง

กันในห้องถิ่นที่หลากหลาย และสอดคล้องกับบริบทจำเพาะ เกิดการเรียนรู้จากฐานล่างอย่างกว้าง และเชื่อมต่อกับนโยบายสาธารณะเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมและแรงจูงใจที่เกื้อหนุนการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง เช่นนี้จึงจะสร้างการเปลี่ยนผ่าน (transformation) ของระบบได้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องคือ การถอดบทเรียนการเปลี่ยนแปลงภายใน และการยกระดับความคิดสู่การเปลี่ยนแปลงระบบ ทักษะ IDG ที่เกิดขึ้นคือ การกระทำ ซึ่งหมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบอาหารด้วยความกล้า สร้างสรรค์ ต่อเนื่อง สอดคล้องกับบริบท และมีความอดทน

แผนภาพที่ 4 กิจกรรมตามการเปลี่ยนแปลงบนตัวผู้ และทักษะการเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดขึ้นสอดคล้องกัน

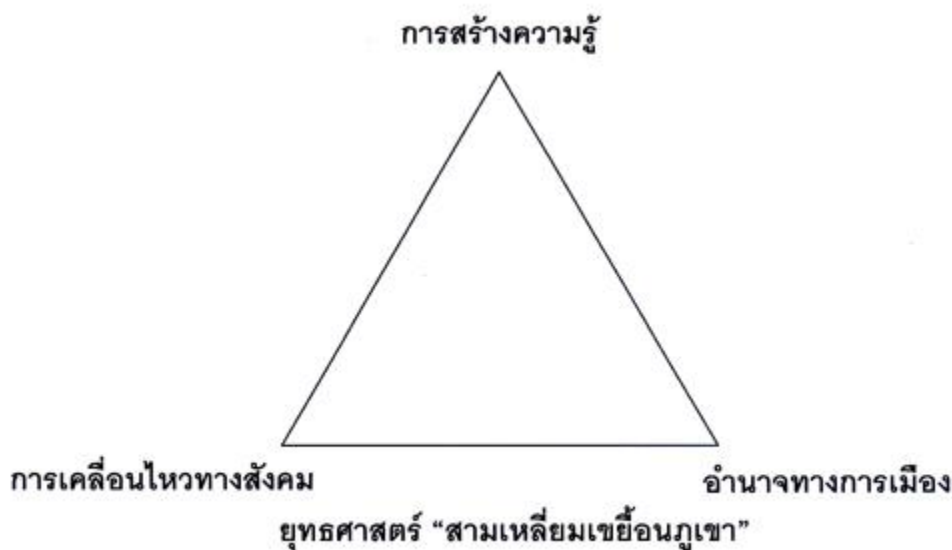
5. การขยายผลนวัตกรรมสังคม สู่การก่อรูปสถาบัน เพื่อสร้างการเปลี่ยนผ่าน

ในที่นี้จะได้ขยายความถึงการก่อรูปสถาบัน ซึ่งอยู่ในด้านขวาคของตัว และเป็นส่วนที่ต้องใช้ความอดทน อดทน และกระทำต่อเนื่องยาวนาน โจทย์นี้คือโจทย์การขยายผล/ยกระดับ (scaling up) อนึ่งประเด็นพื้นฐานของเรื่องนี้คือการข้ามพ้นความคิดว่าโครงสร้างสังคมเป็นตัวกำหนด หากแต่โครงสร้าง (structure) และความเป็นผู้กระทำการ (agency) ต่างก่อรูปไปด้วยกัน ความคิดที่เอาโครงสร้างเป็นใหญ่นั้นเป็นความคิดที่มีมาในสังคมวิทยาแต่ดั้งเดิม เน้นไปที่การผลิตซ้ำของโครงสร้างของระบบสังคม (โครงสร้าง-หน้าที่) และเน้นไปที่ระดับมหภาค (macro) แต่ได้ถูกท้าทายเนื่องจากไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือสร้างการมีส่วนร่วมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ กระนั้น ความคิดทางสังคมวิทยาในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา เช่น การก่อรูปโครงสร้าง (structuration) ของ Anthony Giddens ผสานความต่างนี้โดยชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างใหญ่ดำรงอยู่ได้ด้วยการทำซ้ำปฏิสัมพันธ์ กฎเกณฑ์ และคำอธิบาย ที่แต่ละระดับล่างลงไป ทว่าก็ยังเหลือที่ว่างให้ผู้กระทำการ ได้ขยับปรับแต่งโดยความรู้ความเข้าใจของตนเอง โดยสร้างการคิดสะท้อน (reflexivity) เพื่อใคร่ครวญถึงสิ่งที่ยึดถือกันเป็นปกติ (ตามที่โครงสร้างถ่ายทอดลงมา) เพื่อให้เห็นความเป็นไปได้ใหม่ๆ ด้วยความหมายใหม่ และการสื่อสาร-สัมพันธ์ใหม่ (Giddens, 1979) นี่อาจมองเป็นการผสมผสานการวิเคราะห์ระดับมหภาค (macro) และระดับจุลภาค (micro) ผ่านระดับกลาง (meso) ก็ได้ และโดยสอดคล้องกัน ก็มีอีกแนวทางหนึ่งเรียกว่า วิธีวิทยาระบบละมุน (soft system methodology) (Checkland, 2001) ที่ลดความแข็งตัวของกรอบการพิจารณาเชิงระบบลง หากมองให้เห็นระบบเป็นการขับเคลื่อนด้วยความหมายร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ระบบ การสื่อสารระหว่างกันของผู้กระทำการ พลวัตและการปรับตัว รวมถึงการเห็นถึงระบบที่จัดการตนเอง (self-organize) ด้วย

ทั้งนี้ หากกล่าวโดยสังเขป จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ก่อร่างสร้างระบบ ประกอบด้วย (1) **ความรู้ (knowledge)** ซึ่งหมายถึงความรู้เท่าทัน การคิดสะท้อนไตร่ตรอง การคิดถึงระดับความหมายของระบบ (2) **การกระทำรวมหมู่ (collective action)** ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการกระทำที่เป็นหนึ่งเดียวกันหรือเนื้อเดียวกัน แต่เป็นการกระทำที่สื่อสารและประสานกัน และ (3) **อำนาจ (authority)** ที่ไม่ใช่การกำกับเบ็ดเสร็จ แต่เป็นการถ่ายทอด การผลิตซ้ำ และเป็นแบบกระจายตัวได้

ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยนั้น โดยสอดคล้องกัน มีแนวทางยุทธศาสตร์ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” โดย ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี อันหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยากให้เป็นไปได้ สามเหลี่ยมนี้มีสามมุม ได้แก่ (1) **การสร้างความรู้** (2) **การเคลื่อนไหวทางสังคม** และ (3) **อำนาจทางการเมือง/รัฐ** อนึ่ง การสร้างความรู้หมายถึงการทำวิจัยเพื่อให้สังคมเข้าใจตนเอง และการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนระดับต่างๆ การเคลื่อนไหวทางสังคมคือการนำความรู้ที่มาสืบทอดให้กับสาธารณะ สร้างปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม และอำนาจทางการเมือง/รัฐคือการแปลงสองมุมแรกไปสู่ระดับของนโยบายสาธารณะ เพื่อระดมทรัพยากรจาก

ภาครัฐมาหนุนเสริม รวมถึงออกกฎเกณฑ์ที่ทั้งเป็นการบังคับและสร้างแรงจูงใจ เพื่อขยายผลของการกระทำในสองมุมแรก (Wasi, 2000)

รูปที่ 3 ยุทธศาสตร์ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”

ที่มา : หมอชาวบ้าน (2552)

ดังที่ได้แรงบันดาลใจจากสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา งานของ ของ van Willenswaard and Integration Project Team (2025) ได้ถอดบทเรียนการทำงานการขับเคลื่อนการเปลี่ยนระบบอาหารในประเทศไทย ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สสส. สังเคราะห์ได้หลักการสำคัญสามข้อในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารและสร้างนวัตกรรมระบบอาหารคือ (1) การอ่านออกเขียนได้ทางอาหาร (food literacy) ที่มากกว่าความรู้ในเชิงโภชนาการ แต่รวมถึงการรู้จักตนเองผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) ด้านอาหาร และความรู้เท่าทันระบบอาหาร การถอดบทเรียนการขับเคลื่อนร่วมกัน (2) ชุมชนอาหาร (food community) คือกลุ่มคนที่ให้คุณค่ากับอาหารมากกว่าแค่วัตถุดิบหรือสินค้า แต่เป็นการดูแลร่วมกัน (commoning) ร่วมออกแบบนวัตกรรมด้วยกัน และขับเคลื่อนไปด้วยกัน และ (3) พลเมืองอาหาร (food citizenship) ที่ตัดข้ามเส้นแบ่งของทุนนิยมที่ขีดคั่นผู้ผลิต-ผู้บริโภค และลดทอนอำนาจการร่วมกำหนดระบบ มาสู่การเป็นพลเมืองด้วยกัน ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอาหาร ผ่านสภาอาหาร (food council) หรือช่องทางอื่น ซึ่งเน้นไปที่หลักอธิปไตยทางอาหาร (food sovereignty) เน้นไปที่สิทธิของการเลือกปลูกเลือกบริโภค ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยระบบทุนนิยมเสรี และคำนึงถึงการดูแลสุขภาพแวดล้อมในทุกระดับตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลกด้วยกัน (เอกรินทร์ พึ่งประชา, 2022)

เช่นเดียวกันนั่นเอง โดยที่อาจมีการซ้อนเหลื่อมหรือต่างกันไปบ้าง Otto Scharmer เสนอการดำเนินการเปลี่ยนผ่าน/ปฏิวัติสองวิถี (dual revolution) ระหว่าง การเรียนรู้ (learning) และการเป็นผู้นำ (leadership) ที่ต้องมีปัจจัยขับเคลื่อนสามประการ ดังแผนภาพที่ x อันประกอบไปด้วย (1) การสร้างความรู้เพื่อปฏิบัติการ

(create knowledge for action) ที่ต้องเชื่อมโยงความรู้จากห้องเรียนสู่การลงมือทำ เป็นแบบข้ามสาขาวิชา เป็นการลงมือกระทำอย่างมีสติรู้ หรืออีกนัยหนึ่ง ประสาน สมอง (head) หัวใจ (heart) และมือ (hand) เข้าด้วยกัน (2) จัดตั้งพื้นที่ปฏิบัติการนวัตกรรม (convene innovation lab) โดยเป็นพื้นที่ทดลอง ให้เกิดการร่วมมือทำงานข้ามภาคส่วนกัน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐกิจ ภาครัฐบาล ภาคประชาสังคม และประสานแต่ละพื้นที่ที่หลากหลายทั่วโลกให้กลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นเครือข่ายจัดการตนเอง และ (3) สร้างขีดความสามารถการนำร่วม (build collective leadership capacity) ซึ่งหมายถึงการมีสติปัญญาร่วมกัน การมีความคิดที่เปิดกว้าง (open mind) ใจที่เปิดกว้าง (open heart) และเจตจำนงที่เปิดกว้าง (open will) (TEDx Talks, 2016)

รูปที่ 4 การดำเนินการเปลี่ยนผ่าน/ปฏิวัติผ่านปัจจัยสามประการของ Otto Scharmer

ที่มา : TEDx Talks (2016)

ทั้งหมดนี้เราอาจประมวลเงื่อนไขของการก่อรูปเป็นสถาบัน ในรูปแบบของตาราง ได้ดังนี้

มิติของระบบทางสังคม	ยุทธศาสตร์ “สามเหลี่ยม เขี่ยอนุภูเขา”	การเปลี่ยนผ่าน/ปฏิวัติ สองวิถี (dual revolution)	การขับเคลื่อนการ เปลี่ยนแปลงระบบอาหาร และสร้างนวัตกรรมระบบ อาหาร
ความรู้ (knowledge) (ครอบคลุมมากกว่าความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ แต่หมายรวมถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการรู้จัก ตนเอง)	การสร้างความรู้	การสร้างความรู้เพื่อ ปฏิบัติการ (create knowledge for action)	การอ่านออกเขียนได้ทาง อาหาร (food literacy)
การกระทำรวมหมู่ (collective action)	การเคลื่อนไหวทางสังคม	จัดตั้งพื้นที่ปฏิบัติการ นวัตกรรม (convene innovation lab)	ชุมชนอาหาร (food community)
อำนาจ (authority)	อำนาจทางการเมือง/รัฐ	สร้างขีดความสามารถ การนำร่วม (build collective leadership capacity)	พลเมืองอาหาร (food citizenship)

ตารางที่ 2 ประมวลเงื่อนไขของการก่อรูปเป็นสถาบัน/การเคลื่อนไหวทางสังคม

ท้ายที่สุด ข้อเตือนใจคือ ทำอย่างไรไม่ให้สถาบันที่ก่อรูปขึ้นมาใหม่ กลายเป็นโครงสร้างตายตัวที่กดทับการกระทำกรอกรอบ คำตอบอาจจะได้แก่ (1) สร้างระบบเปิด (open system) นั้นหมายถึงระบบที่มีขอบเขตสำหรับการเรียนรู้กับภายนอก มากกว่าจะใช้ขอบเขตเป็นเกราะป้องกันภายในและการผลิตซ้ำตนเอง นี่เพื่อการปรับตัวได้รวดเร็วขึ้น และมีเป้าหมายและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตดยสอดคล้องกับบริบท ซึ่งนี้สอดคล้องกับ IDG ที่มุ่งหมายจะประสาน ภายใน (inner) กับ (outer) เข้าด้วยกัน หากกล่าวโดยเจาะจง กิจกรรมอาจเป็นการพาชายขอบมาสู่ศูนย์กลาง (centering the marginal) เพื่อท้าทายอำนาจและวิธีคิดที่กำลังฝังตัว (2) สร้างวงจรป้อนกลับ (feedback loop) ของการเรียนรู้ ให้เป็นวงจรป้อนกลับแบบบวก (positive feedback loop) ที่ว่าแต่ละรอบของการป้อนกลับจะเพิ่มค่าของผลลัพธ์มากขึ้น เพื่อให้เป็นวัฏจักรแห่งการรุ่งเรือง (vicious cycle) ทั้งนี้ ในทางทฤษฎีตัวยุ คือการวนกลับจาก การตระหนักรู้/การสร้างให้เป็นจริง (realizing) มาสู่ การสัมผัส/เข้าใจ (sensing) อีกครั้ง และแต่ละรอบก็เหมือนกับไต่ระดับเกลียว (spiral) ขึ้นไป คือไปสู่การสัมผัสและการตระหนักรู้ที่กว้างใหญ่ขึ้น (3)

สร้างองค์กรแนวราบ (flat organization) เพื่อให้เสียงเตือนหรือหักท้วงจากกัลยาณมิตรมีความหมายเพื่อการใคร่ครวญและพินิจได้ อนึ่ง งานศึกษาของ Karl E. Weick ชี้ให้เห็นว่าองค์กรที่สามารถหลีกเลี่ยงอุบัติเหตุ ภัยพิบัติ และสามารถพินิจได้ มีความสามารถในการฟังและการปรับตัวเพื่อเรียนรู้กันสูง เพื่อสร้างการรับรู้/เข้าใจ (sensemaking) ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ความเป็นจริง (Weick, 1995)

6. การเปลี่ยนแปลงระบบอาหารกับทักษะแห่งการเปลี่ยนจากภายใน

ดังที่การเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร ต้องเป็นการเปลี่ยนผ่าน จึงจะเกิดความยั่งยืน และการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญนั้นต้องเริ่มจากภายใน ที่จะขยายไปสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับแต่ละส่วนของระบบ เช่นนี้ เราจึงได้พัฒนาคำอธิบายบ่งชี้ในทางการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารให้สอดคล้องกับแต่ละทักษะของ IDG ดังในตารางที่ 1 โดยหวังว่า ตารางนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมโครงการ ตรวจสอบตนเองได้ และอาจจะพัฒนาเป็นตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัย (subjective) สำหรับโครงการ ได้เช่นกัน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบทักษะ Inner Development Goals กับโจทย์ของการพัฒนาตนเองเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร

ตารางนี้เป็นการนำเสนอทักษะสำหรับการเติบโตภายในทั้ง 5 มิติ อันประกอบไปด้วย 23 ประการ จากรายงาน *Inner Development Goals: Background, method and the IDG framework* โดยได้มีการนำไปเปรียบเทียบการพัฒนาตนเองตามกระบวนการ Theory U ในประเด็นระบบอาหาร กระบวนการได้มาซึ่งเนื้อหาในตารางนี้คือ คณะทำงานวิชาการได้ศึกษาเอกสาร Theory U และทักษะ IDG จากนั้นจึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน คณะทำงานวิชาการ ระดมความและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เพื่อประยุกต์เนื้อหาให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร

การปรับประยุกต์ทักษะ IDG นี้ เคยมีปรากฏมาแล้วในรายงานของ Bodor et al. (2024) ที่ศึกษาเรื่อง Transformative Skills Guide: Expanding the Definition of Climate Literacy ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะสำหรับความรู้ทางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สำหรับกลุ่มนักเรียนและครอบครัวใน ชุมชนตัวอย่างในสหรัฐอเมริกา ในเอกสารรายงานนั้น แต่ละทักษะแปลงให้เข้ากับการขับเคลื่อนความรู้ทางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และแต่ละ ทักษะจะปรากฏเป็น ข้อการพัฒนา (development) และผลแสดง (demonstrate)

ทั้งนี้ คณะทำงานวิชาการ คาดหวังว่า ตารางนี้จะสามารถนำไปใช้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมทักษะต่างๆ ได้สำหรับโครงการกลางต่อไป และอาจจะพัฒนาให้เป็นตัวชี้วัดสำหรับการวัดผลที่สอดคล้องกันได้ด้วย

Being Relationship to Self อยู่กับอาหารได้ละเอียดมากขึ้น ตระหนักรู้ต่อสถานะทั้งทางกายและทางใจ และเป้าหมายหรือเจตจำนงของตนเองที่มีต่ออาหาร	Thinking Cognitive Skills เข้าใจอาหารและตนเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ซับซ้อน	Relating Caring for Others and the World สัมพันธ์กับอาหาร นิเวศ และผู้อื่น ในฐานะการดูแลร่วม	Collaborating Social Skills ประสานพลังและสื่อสารกับผู้กระทำการอื่นในระบบอาหารอย่างเปิดกว้างและไว้วางใจกัน	Acting Driving Change สร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบอาหารด้วยความกล้า สร้างสรรค์ ต่อเนื่อง สอดคล้องกับบริบท และมีความอดทน
Inner Compass เริ่มต้นวางการพัฒนาตนเองไปกับอาหาร และรู้สึกถึงปัญหาของระบบอาหารที่สัมพันธ์กับตัวเขา เริ่มรู้สึกว่ามีอะไรผิดทิศผิดทาง (“ต่อมเอ๊ะ”ทำงาน)	Critical Thinking เริ่มตั้งคำถามกับอาหาร มองอาหารมากกว่าเป็นแค่เนื้อสาร (substance) แต่เห็นเป็นเชิงความสัมพันธ์ (relational) กับสิ่งต่างๆ มากขึ้น	Appreciation รับรู้และชื่นชมมากขึ้นต่อผู้มีส่วนร่วมรังสรรค์ในระบบอาหารที่สร้างประโยชน์สาธารณะเหนือกว่าการหาประโยชน์ส่วนตัวหรือผลกำไร	Communication Skill มีความสามารถมากขึ้นในการสื่อสารกับผู้กระทำการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ในการเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร ทั้งการสื่อสารแนวนอนและแนวตั้ง (ต้องผ่านการฝึกการฟังและการพูดเชิงลึก/ความเป็นผู้นำและبارมี)	Courage มีความกล้ามากขึ้นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองและระบบอาหาร ออกจากความเป็นปกติเดิม กล้ารับความเสี่ยงเพื่อสร้างรูปธรรม กล้าท้าทายระบบเดิมๆ ส่งเสียงและจูงใจผู้มีอำนาจ กล้านำเสนอแนวคิดและตัวอย่างสู่ชุมชนและสาธารณะ
Integrity and Authenticity	Complexity Awareness เข้าใจอาหารในฐานะเป็น	Connectedness	Co-creation Skill	Creativity เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่จะ

มีความซื่อตรงต่อตนเองและ ประสบการณ์ พร้อมที่จะ แลกเปลี่ยนกับผู้อื่นมากขึ้น	ระบบซับซ้อนมากขึ้น โยงกับ สุขภาพ และนิเวศ	เกิดความรู้สึกร่วมไปกับ ความสัมพันธ์ในระบบอาหาร เห็นอาหารเป็นส่วนหนึ่งของ ตัวตนและตัวตนเป็นส่วน หนึ่งของอาหาร เป็นส่วน หนึ่งของการดูแลร่วม (commons)	มีความสามารถหาแนวทาง และแนวร่วมมากขึ้นใน กระบวนการสร้างสรรค์ร่วม และดูแลร่วม (commoning) สำหรับการ เปลี่ยนแปลงระบบอาหาร	ริเริ่มสิ่งใหม่เพื่อสร้างการ เปลี่ยนแปลง มีการทดลอง ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ (ไม่ใช่การลอกแบบ แต่เป็น การรับแนวคิดมาปรับให้ เหมาะสม)
Openness and Learning Mindset เริ่มรู้จักสำรวจตัวตนในหลาย ระดับ ตนเอง สังคม ธรรมชาติ (ต้องมีพื้นที่ปลอดภัย+เวลา ให้คิด)	Perspective Skill มองจากมุมมองของผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียต่างๆ ในระบบ อาหารได้มากขึ้น (ต้องมีกระบวนการเพื่อทำ กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้เห็น ภาพและเข้าใจมากขึ้น)	Humility รู้สึกตระหนัก เห็นตนเองเป็น ส่วนหนึ่งของปัญหาและการ แก้ไขปัญหา ไม่มองแยก ตนเองออกมา รู้สึกร่วม รับผิดชอบ ไปพ้นจากการ กล่าวโทษส่วนบุคคลว่าเป็น ตัวปัญหา การแบ่งข้อผิดถูก (คนอื่นไม่ใช่ object ที่เราจะ ไปเปลี่ยน แต่ทุกคนเป็น change agent เองได้)	Inclusive Mindset and Intercultural Competence เห็นประโยชน์ร่วม เปิดพื้นที่ ให้มีความสำคัญคุณค่าและ ความเป็นอยู่ของคนอื่น เรียนรู้ที่อยู่ร่วมกันในระบบ อาหารที่มีวัฒนธรรม ความรู้ และนิเวศ อันหลากหลายได้	Optimism มีความคาดหวังเชิงบวก ที่ สอดคล้องกับความเป็นจริง/ ข้อจำกัดและเงื่อนไขปัจจัยที่มี ต่อผลของการ เปลี่ยนแปลงระบบอาหาร
Self Awareness เริ่มรับรู้ความสัมพันธ์/ พฤติกรรม/ความเคยชินที่	Sense-making ตระหนักมากขึ้นถึงแบบแผน เชิงระบบ ความเป็นองค์รวม	Empathy and Compassion	Trust	Perseverance มีความอดทน ไม่ท้อถอย ไม่ ถอดใจ วางใจ ให้เกิดการ

เป็นไประหว่างตัวตนกับ อาหารเมื่อเทียบกับ ประสบการณ์เดิม	ของกระบวนการอาหารใน ทุกระดับ ทุกส่วน	เห็นอกเห็นใจผู้ที่มีส่วนร่วม ด้วยกันในระบบอาหารได้ มากขึ้น ไม่ขูดรีดธรรมชาติ และนิเวศ	เกิดความไว้วางใจกัน ใน หมู่ผู้ร่วมการเปลี่ยนแปลง ระบบอาหาร	เปลี่ยนแปลง และรอการเกิด ดอกออกผลที่ยั่งยืนได้
Presence มีสติรู้ขณะกิน รู้สึกถึง คุณภาพ รสชาติของที่มา และท้องถิ่น วัฒนธรรม ฤดูกาล ตระหนักถึงสภาวะ ทางกายและทางใจ อารมณ์ และประสบการณ์	Long-term Orientation and Visioning เริ่มมีจินตนาการถึงการ เปลี่ยนแปลงของระบบ อาหารได้มากขึ้น จนถึง ระดับการเปลี่ยนแปลงเชิง คุณค่าด้วย		Mobilization Skill เกิดความสามารถที่จะระดม ทรัพยากร สานเครือข่าย สร้างแรงบันดาลใจ เพื่อให้ เกิดการรังสรรค์ร่วมและการ ดูแลร่วมได้	

เอกสารอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. SAGE Publications
- Bodor, B., Bristow, J., Cawood, A., Cofer, J., Crim, H., Dandridge, C., Gonzales, K., Hartley, J., Hendricks, R., Henriquez, A., I., R., , Kwauk, C., Trendell-Nation, M., Niepold, F., Simmons, B., Soulen, R., Stevenson, K., Szczytko, R., Taggart, & M. (2024). *Transformative Skills Guide: Expanding the Definition of Climate Literacy (Consultation Draft)*. Transformative Skills Guide Collaborative.
- <https://drive.google.com/file/d/1SxvV6W09PhZylpWPxP8324T8Yed23B2W/view>
- Checkland, P. B. (2001). Soft Systems Methodology. In J. Rosenhead & J. Mingers (Eds.), *Rational Analysis for a Problematic World Revisited*. Wiley.
- Conscious Food System Alliance. (2025). *THE CONSCIOUS FOOD SYSTEMS ALLIANCE THE HEART OF FOOD SYSTEMS TRANSFORMATION*. United Nations Development Programme UNDP.
- Florida, R. (2019). *The rise of the creative class*. Basic books.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory: Action, structure, and contradiction in social analysis*. University of California Press.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.
- IDG Initiative. (2023). *Inner Development Goals Phrase 2 Research Report*. Inner Development Goals. <https://drive.google.com/file/d/1I0ThTPL75h3M6iLzZ7KgYOsILcrZw3Bw/edit>
- Inner Development Goals. (2024). *IDG Summit 2024*. Retrieved 30 May 2025 from <https://innerdevelopmentgoals.org/archived/summit2024/>
- Inner Development Goals. (2025). *IDG Summit 2025*. Retrieved 30 May 2025 from <https://innerdevelopmentgoals.org/events/summit2025/>
- Jordan, T., Reams, J., Stålné, K., Greca, S., Henriksson, J. A., Björkman, T., & Dawson, T. (2021). *Inner Development Goals: Background, method and the IDG framework*. Inner Development Goals.
- Legrand, T., Jervoise, A., Wamsler, C., Dufour, C., Bristow, J., Bockler, J., Cooper, K., Corção, T., Negowetti, N., & Oliver, T. (2022). *Cultivating inner capacities for regenerative food systems: rationale for action*. United Nations Development Programme UNDP.

- McMichael, P. (2013). *Food Regimes and Agrarian Questions*. Agrarian Change and Peasant Studies Series. Fernwood Books Ltd., Nova Scotia, 3.
- Pinch, T. J., & Bijker, W. E. (1987). The Social Construction of Facts and Artifacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. In *The Social Construction of Technological Systems. New Directions in the Sociology and History of Technology* (pp. 17-50). Cambridge.
- Presencing Institute. (2024, August 3). *The Essence of Systems Thinking - Otto Scharmer* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zjeDGG1VdfE>
- Roberts, W. (2013). *The No-nonsense guide to world food: New edition*. New Internationalist.
- Rupprecht, S., & Wamsler, C. (2023). *The Global Leadership for Sustainable Development Programme: Inner Development for Accelerating Action Towards the Sustainable Development Goals, Evaluation Report written for the Inner Development Goals and the Templeton World Charity Foundation*. the Inner Green Deal and Lund University Centre for Sustainability Studies (LUCSUS).
- Sassen, S. (2001). *The Global City New York, London, Tokyo* (REV - Revised ed.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt2jc93q>
- Scott, James C (2017). *Against the grain: a deep history of the earliest states*. Yale University Press
- TEDx Talks. (2016, October 26). *Theory U - Learning from the future as it emerges | Otto Scharmer | TEDxTUHH* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GMJefS7s3lc>
- Ting, G. (2018). *Beijing Organic Farmers Market*. Retrieved 20 April 2025 from <https://chinadevelopmentbrief.org/reports/beijing-organic-farmers-market/>
- van Willenswaard, W., & Integration Project Team. (2025). Service Design for ThaiHealth Food Program: Exploring Participatory Policy Development. In *Plurality and Cultural Specificity of Service Design in East and Southeast Asia* (pp. 195-219). Springer.
- Vivero-Pol, J.L., Ferrando, T., De Schutter, O., & Mattei, U. (Eds.). (2018). *Routledge Handbook of Food as a Commons* (1st ed.). Routledge.
- Wamsler, C., Bristow, J., Cooper, K., Steidle, G., Taggart, S., Søvold, L., Bockler, J., Oliver, T., & Legrand, T. (2022). *Theoretical foundations report: Research and evidence for the*

potential of consciousness approaches and practices to unlock sustainability and systems transformation. Report of the UNDP Conscious Food Systems Alliance (CoFSA), United Nations Development Programme UNDP.

Wasi, P. (2000). Triangle that moves the mountain and health systems reform movement in Thailand. *Human Resources for Health Development Journal*, 4(2), 106-110.

Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations*. Sage publications

ภาษาไทย

Aroonwa. (2018). *ฟาร์มของคนเมือง ฟาร์มของความสุข @ ปักกิ่ง*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2568 จาก

<https://thaicityfarm.com/2018/11/09/ฟาร์มของคนเมือง-ฟาร์มขอ/>

Engineering Today. (2020). *จากนวัตกรรมแปลงเศษอาหารให้กลายเป็นฟาร์มดาดฟ้า สู่โมเดลสร้างฟาร์มสมัยใหม่ในเมือง*. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก

<https://www.engineeringtoday.net/%E0%B8%9F%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B8%A1%E0%B8%94%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B8%9F%E0%B9%89%E0%B8%B2>

IDG Oneness Thailand. (2025, 29 มกราคม). Inner Island : ชุมทรัพย์ภายใน IDG [Image attached] [Status update].

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=122204702258196141&set=a.122204702222196141>

IDG ONENESS. (มปป.). *Inner Development Goals เป้าหมายการพัฒนาภายใน*. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2568 จาก <https://weoneness.com/idg/>

JOMM YB. (2021). *ฟาร์มผักบนดาดฟ้า ของกลุ่มคนตัวเล็กที่เปลี่ยน “ขยะอาหาร” ให้เป็น “อาหาร” อีกครั้ง*.

สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก https://gardenandfarm.baanlaesuan.com/230487/farming-101/bangkok_rooftop_farming

Kid Mai by Dr.Mai. (2024). *IDG Summit 2024: เวทีแห่งการเติบโตภายในเพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืน* [Image attached] [Status update]. <https://www.facebook.com/dr.veeranut/posts/idg-summit-2024-เวทีแห่งการเติบโตภายในเพื่อสร้างอนาคตที่ยั่งยืนในยุคที่โลกกำลัง/1121654362864580/>

kidmai. (มปป.). *สถาบันคิดใหม่เปิดตัว IDG BANGKOK COMMUNITY HUB คลับเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใน*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2568 จาก <http://kid-mai.com/kidmai/สถาบันคิดใหม่เปิดตัว-idg-bangkok-communi/>

- Weoneness. (มปป.). *กิจกรรม Follow the calling ตามเสียงเรียกจากจิตวิญญาณ*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2568 จาก <https://weoneness.com/influ-followthecalling/>
- เกวลิน ศักดิ์สยามกุล. (2020). *Wastegetable ฟาร์มผักบนดาดฟ้ากลางอนุสาวรีย์ที่ปลูกผักเพื่อรักษาโลกและชุมชนไปพร้อมกัน*. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก <https://readthecloud.co/wastegetable/>
- เดวิด ฮาร์วีย์. (2568). *Rebel Cities : From the Right to the City to the Urban Revolution* (อาทิตย์ โกวิทราชกุล, ผู้แปล). สำนักนิติตสามย่าน.
- ตามสั่งตามส่ง. (มปป.). *เกี่ยวกับเรา* สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก <https://www.xn---5wfb7cc3ed2ee9dig6zg.com/about>
- พาฝัน หน่อแก้ว. (2022). *ตามสั่ง-ตามส่ง: แพลตฟอร์มที่ให้ฟู้วแควบ้าน ส่งคน – ส่งอาหาร แบบไม่คิดค่าบริการ และไม่หักหัวคิว*. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568 จาก <https://themomentum.co/thechair-tamsang-tamsong/>
- ภัทรพร รักเปี่ยม. (2565). นักวิจัย จุฬาฯ ชงโมเดลธุรกิจสมานฉันท์ แพลตฟอร์มดีลิเวอรี “ตามสั่ง-ตามส่ง” หนุนชุมชนเข้มแข็ง. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2568 จาก <https://www.chula.ac.th/highlight/90068/>
- รัตติกรณ์ จงวิศาล, เมธา หริมเทพาธิป, ธรากร กมลเปรมปิยะกุล, อธิศักดิ์ เลอยศพรชัย, & วิชัย โภคทวี. (2567). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การศึกษาและพัฒนาหลักสูตร Inner Development Goals (IDG) ในประเทศไทย*. โครงการ WE ONENESS มูลนิธิสหธรรมิกชน.
- ออตโต ชาร์มเมอร์. (2563). *หัวใจทฤษฎีตัวชู : หลักการและการประยุกต์ใช้สู่การตื่นรู้และการสร้างขบวนการทางสังคม* (สมสิทธิ์ อัสตรนิจี, ผู้แปล). มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- เอกรินทร์ พิงประชา. (2022). *ความเป็นพลเมืองอาหาร : ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนระบบอาหารอย่างยั่งยืน*. *วารสารมานุษยวิทยา*, 5(2), 241 - 251. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jasac/article/view/261184>
- เอซีโอ มานชินี. (2566). *Design, When Everybody Designs: An Introduction to Design for Social Innovation* [ออกแบบ เมื่อทุกคนร่วมออกแบบ: บทนำสู่การออกแบบเพื่อนวัตกรรมสังคม] (พิมพ์ครั้งที่ 1). สำนักพิมพ์อีนิ บุ๊คส์.

ภาคผนวก

การเชื่อมโยงแนวคิดของการดำเนินการกับห่วงโซ่ผลลัพธ์ (COO) การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา

ในที่นี้เราจะพิจารณาห่วงโซ่ผลลัพธ์ เปรียบเทียบกับ ภาพรวมแนวคิดของการดำเนินโครงการ (แผนภาพที่ 1 จากตอนต้นของรายงาน) เราจะพบได้ว่าในระดับตัวกำหนดสุขภาพ ข้อ B1 ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของตัวบุคคลนั้น เทียบได้กับการพัฒนาภายในที่เกิดในบุคคลซึ่งแสดงผ่าน IDG และข้อ B2 ที่เป็นปัจจัยแวดล้อมทางสังคมนั้น ก็เทียบได้กับ สถาบันใหม่ทางสังคม ที่โครงการนี้มุ่งหวังในปลายทางนั่นเอง (ดูภาพในสองหน้าถัดไปประกอบ)

ส่วนในระดับปัจจัยที่ส่งผลตัวกำหนดสุขภาพ ข้อ C1 เครือข่ายปฏิบัติการและเครือข่ายวิชาการ นั้นเทียบได้กับการถักสานความสัมพันธ์ใหม่ เพื่อแสดงถึงอาหารในฐานะการดูแลร่วม (food as commons) ที่อยู่ด้านล่างของตัวยู ซึ่งในการดำเนินงานของโครงการ ก็ได้สร้างเครือข่ายในระดับท้องถิ่นและในระดับโลกขึ้นมา ในระดับท้องถิ่นเราได้ถักสานผู้กระทำการในเมือง รวมถึงได้มีการเสวนาเชื่อมต่อกับ David Bollier ซึ่งเป็นผู้ทำงานความคิด “การดูแลร่วม” ในระดับโลก และเครือข่ายระดับโลกก็ได้เชื่อมโยงกับ CoFSA ผ่านเวที Asia Talk ในงาน Soul Connect Fest’ 2025 ส่วนข้อ C2 พื้นที่และช่องทางเรียนรู้สุขภาวะทางปัญญานั้น เทียบได้กับการที่โครงการนี้ได้สร้าง โมดูลการเรียนรู้ สำหรับผู้นำการเปลี่ยนแปลงระบบอาหาร อันเป็นต้นแบบที่ได้ทดลองและจะได้ปรับปรุงต่อไป และข้อ C3 ปฏิบัติการทางสังคม การขับเคลื่อนแนวปฏิบัติ ก็สอดคล้องกับการที่โครงการนี้ จะได้เปิด พื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม (social lab) ให้ผู้ที่ผ่านโมดูลการเรียนรู้ได้ทดลองขับเคลื่อน และอาจจะยังผลให้เกิดเป็นนวัตกรรมทางสังคม (social innovation) เพื่อเปลี่ยนผ่านระบบอาหารที่แตกหัก

หากในระดับมาตรการและกิจกรรมนั้น ในรายงานนี้จะขอละไว้ไม่กล่าวถึง โดยจะให้เป็นการลงรายละเอียดการดำเนินการของโครงการกลางในภาพรวม ซึ่งเกินกว่าเนื้อหาในส่วนของงานวิชาการ

ห่วงโซ่ผลลัพธ์การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา (ปรับแก้ไข)

